

izvirni znanstveni članek
prejeto: 2010-03-15

UDK 94:311.314(450.361)"1809"

"STATISTIČNI PODATKI O TRSTU" OB TRETJI FRANCOŠKI ZASEDBI LETA 1809

Aleksej KALC

Univerza na Primorskem, Znanstveno-raziskovalno središče Koper, Inštitut za zgodovinske študije, SI-6000 Koper, Garibaldijeva 1
e-mail: aleksej.kalc@zrs.upr.si;

IZVLEČEK

Prispevek predstavlja prikaz upravnega sistema in družbeno-gospodarskih razmer v mestu Trst in okolici, ki so ga naročile francoske vojaške oblasti ob tretji zasedbi leta 1809. Prikaz je delo namensko imenovane statistične komisije, sestavljene iz funkcionarjev krajevnih avstrijskih upravnih oblastev, in sestoji iz 19 poročil, nanašajočih se na strukturne, organizacijske in finančne vidike javne uprave in družbenih ustanov, na značilnosti mestnega in podeželskega gospodarstva, birokratske prakse in letne bilance javnih institucij ter davčnega sistema.

Ključne besede: statistika, Trst, Ilirske province, upravno-politični sistem, družbeno-gospodarske razmere

NOTIZIE STATISTICHE DI TRIESTE VOLUTE NEL 1809 DAL GOVERNO FRANCESE

SINTESI

Il tema del contributo è la panoramica "statistica" sul sistema amministrativo e sulle condizioni socioeconomiche nella città e nel territorio di Trieste, commissionata dal governo francese all'inizio della terza occupazione nel 1809. Elaborato da un'apposita commissione di funzionari dell'ex amministrazione austriaca della città, il documento si compone di 19 relazioni nelle quali vengono descritti gli aspetti strutturali, organizzativi e finanziari dell'amministrazione pubblica, gli istituti sociali ed i caratteri dell'economia della città e del suo circondario rurale. Viene inoltre data notizia delle pratiche burocratiche, degli ultimi bilanci degli istituti amministrativi e del sistema fiscale.

Parole chiave: statistica, Trieste, Province Illiriche, sistema amministrativo e politico, condizioni socio-economiche

UVOD

17. in 18. maja 1809 se je s prihodom predhodnice in dveh bataljonov huzarjev pod poveljstvom brigadnega generala barona Schilda začela tretja francoska zasedba Trsta. Med prebivalstvom – z izjemo fran-kofilskih navdušencev, in zlasti med tistimi, ki jih je skrbelo za gospodarsko bodočnost mesta, tako tesno od-visnega od mednarodnega trgovskega pretoka – je tlelo upanje, da bo tudi tokrat kratka in kolikor toliko nebo-leča (Mainati, 1818, 12; Tassini, 1945, 463). Dejansko pa je za razliko od prejšnjih dveh, leta 1797 in 1805, imela trajnejši epilog z vključitvijo Trsta v francosko upravno sfero v okviru novonastale državne tvorbe Ilir-skih provinc. Trst se je v tem kontekstu, zaradi Napo-leonovih politično-gospodarskih strategij in mednarod-nih dogajanj, znašel v dokaj neugodnem položaju, kar je ob izgubi privilegiranega prostopristaniškega statusa za nekaj let prekinilo dotedanji vsestranski vzpon mesta. Hkrati je bil Trst kot druge dežele v tem zgodovinskem obdobju priča upravno-institucionalnim spremembam, ki jih je vpeljala nova oblast, vključno s prilagoditvijo statističnega sistema in zanj zadolženih krajevnih služb. Ti vidiki, ki so pomembni pri razbiranju statistik iz tistega obdobja in za samo vrednotenje pomena ter re-ceprije francoskih administrativnih praks, ostajajo po-drobneje nepoznani in njihova osvetlitev čaka na mi-nuciozne preglede dokaj luknjičastega tržaškega (in ne samo tržaškega) arhivskega gradiva. Dokumentacija, ki je predmet pričujoče obravnave, je po vsej verjetnosti sad prve poizvedbe, ki so jo Francozi izpeljali na Tržaškem še pred schönbrunnskim mirom in rojstvom Ilirskih provinc, in predstavlja uvod v zgodovino uprav-ne statistike tega obdobja. Anketno gradivo hrani danes Diplomatski arhiv tržaške mestne knjižnice pod naslo-vom *Notizie statistiche di Trieste volute nel 1809 dal Governo francese*.¹

Da bi francoske oblasti dobile vpogled v gospodar-ske in družbene razmere, so kmalu po zasedbi avstrij-skih dednih dežel začele zbirati demografske in druge statistične podatke. Sprva so se poslužile statistik, ki jih je ustvaril avstrijski upravni aparat na osnovi konskripcij-skega popisovalnega sistema,² nato pa so za zadostitev vojaškim in administrativnim potrebam začele z nepo-srednimi poizvedbami (Šumrada, 1998, 51–52). V Trstu je do tega prišlo potem, ko so se 8. julija končali še zadnji spopadi zaradi poskusov odpora proti francoski

zasedbeni vojski in se je oblast lahko posvetila utrditvi svoje prisotnosti ter reorganizaciji javne uprave (Quarantotti, 1954, 230). Le-ta je bila podrejena nadzoru intendanta Jouberta, ki ga je francoska centralna vlada s tem naslovom imenovala za načelnika tržaške in goriške province. Na začetku avgusta je intendant Joubert od-redil izdelavo statističnega prikaza Trsta in njegovega občinskega ozemlja (*Statistica di Trieste e suo Territorio*) z navedbo vseh dohodkov, ki jih je na tem ozemlju uži-vala habsburška država. Ukaz je bil naslovljen tržaš-kemu mestnemu magistratu, ki je za to nalogo imenoval posebno komisijo z dvema predsednikoma, da bi ob morebitni odsotnosti ali zastran drugih ovir delo ne trpelo. To sta bila občinski svetnik Giambattista de Pa-scottini in gubernijski svetnik in pisarniški direktor Giambattista Rinna, ki je komisiji dejansko predsedoval, določal sestanke in odredil naloge njenim članom. Med imenovanimi v komisijo za statistiko je bil tudi arhitekt Pietro Nobile (1776–1854),³ od leta 1808 uslužbenec tržaške gradbene direkcije, ki je poznan predvsem za-radi poznejše dunajske strokovne kariere, med drugim kot ravnatelj umetnostne akademije *Die erste Schule des Reichs* (Guidi, 1999, 67). V njegovi osebni zapuščini so se ohranili tudi izkazi te prve francoske poizvedbe iz leta 1809. Z njo je javnost prvi seznanil istrski zgodo-vinar Giovanni Quarantotti v svojem delu o Trstu in Istri v Napoleonovem času, in sicer po posredovanju prof. Marina de Szombathélyja (Quarantotti, 1954, 234), ki je leta 1968 ta sveženj dokumentov iz Nobilejeve zupuš-čine daroval tržaški mestni knjižnici.⁴ Dokumentacijo je uporabil tudi tržaški zgodovinar Almerigo Apollonio in jo objavil v strnjeni obliki v svoji študiji o francoskih vojnih kontribucijah (Apollonio, 1995, 330–340).

Dokumentacija, skoraj v celoti v italijanskem jeziku in vezana v trde platnice, vsebuje različne spise, ki so nastali iz informativnih potreb, a jim je težko pravilneje določiti izvorni okvir. Osrednji del je vsekakor sestavljen iz 19 poizvedb oziroma poročil, ki jih je pripravila sta-tistična komisija tržaškega magistrata v skladu z namen-skim anketnim vprašalnikom oziroma navodilnikom. Ker ta ni priložen in o njem posredno pričajo le poročila in odredbe posameznih poizvedb, ne vemo, če so med njimi zastopane vse predvidene rubrike. Poizvedbe (imenovane *ricerche*) so oštevilčene (*Prima ricerca, Se-conda ricerca* itd.) in nosijo naslov rubrike oziroma vprašanja, na katera se nanašajo. Pri večini gre za enega od več pripravljenih izvodov (kot opozarja pripis *Copia*), pri nekaterih spisih iz svežnja pa je mogoče ugotoviti,

1 BCT, AD, Francese (Gov.), *Notizie statistiche di Trieste volute nel 1809 dal Governo francese* (Gruppo di relazioni sulle condizioni della città nei suoi diversi aspetti).

2 O konskripcijskem statističnem sistemu glej Zwitter (1936), Blaznik idr. (1970, 38–42), specifično za Trst in tržaški teritorij Breschi idr. (2001, 185–193) in Kalc (2008).

3 BCT, AD, Francese (Gov.), *Notizie statistiche di Trieste volute nel 1809 dal Governo francese* (Gruppo di relazioni sulle condizioni della città nei suoi diversi aspetti).

4 Tako iz pripisa na hrbtni strani naslovne platnice, datiranega 20. avgusta 1968.

da gre za pripravljeno gradivo. Ohranjene predsedniške odredbe poizvedb oziroma zadolžitve članom statistične komisije nosijo datum 12. avgust 1809, datirana poročila pa 9. september (pet primerov) in v enem primeru 12. september 1809. Na koncu oziroma pod posameznimi deli so podpisani izvajalci in torej člani statistične komisije. Ti so bili, poleg že omenjenih, predsednika Giambattista Rinne in Pietra Nobileja, še Ferdinando de Bajardi, Francesco de Bajardi (magistratni svetnik), Stefano de Conti (sanitetni komisar), Maurizio de Costanzi, Francesco de Costanzi, Andrea Fister, Ignazio Gadolla, Giuseppe de Garzoni, Giuseppe de Hausner (gubernijski tajnik), Francesco Al. Lorenz, Giuseppe Lucchese, Giuseppe de Maurizio, baron Möringer, Federico Ossetzky (direktor gubernialne registrature), G. Pillipich in Giuseppe Posar (pristaniški kapitan).⁵

V sosledici anketnih rubrik je na prvem mestu prikaz ustroja in sestave posameznih vej javne uprave, organizacije in delovnih procedur policije, vrst in jurisdikcij sodne oblasti ter cerkvene uprave. Sledi oris prebivalstva in virov, s katerimi se je le-to preživljalo. V tretjem poročilu je govor o vrsti in količini kmetijske proizvodnje in drugih prehrabnih virov na upravnem ozemlju tržaške občine, v četrtem pa o količinah živil, ki jih je bilo treba uvažati za zadoščanje potrebam. Peto poročilo obravnava neagrarne oblike gospodarstva, manufakturno in obrtno proizvodnjo, oblike in smeri trgovske izmenjave, šesto in sedmo pa prometne infrastrukture, v prvem primeru vodne, v drugem kopne. Osmo poročilo je posvečeno organizaciji in delovanju javnih zavodov, deveto obsegu in donosu državnih posesti, v desetem pa je opisano stanje voda in gozdov. Sledijo poročila o davčnem sistemu, o hipotekarnem sistemu in o kolkovinah ter tobačnem monopolu. Štirinajsto poročilo govori o organizaciji poštne službe, petnajsto o rudnih bogastvih, šestnajsto in sedemnajsto o državnih oziroma mestnih davčninah. Zadnji dve poročili sta posvečeni igram na srečo in pristaniškim pristojbinam.

Kot vidimo, je anketa nudila strnjen, a artikuliran vpogled v strateške družbeno-gospodarske in politično-upravne strukture, ki jih je francoska zasedbena oblast prevzemala v svojo upravo. Quarantotti piše, da je na tej osnovi Joubert pridobil svoje "natančno in poglobljeno poznavanje družbenih in političnih razmer", in domneva, da je bila anketa sad njegove osebne iniciative (Quarantotti, 1954, 234). To tezo je na osnovi samega dokumenta težko potrditi, tako da pravi okvir ankete ostaja nedorečen. Enako velja za anketna poročila v dokumentarni zbirki iz Nobilejeve zapuščine, ki se nanašajo na druga območja, in sicer splošni opis ozemlja ter plovnih poti na območju Tržača (Monfalcone) ob izlivu Soče,

poročilo o močvirjih, jezerih in solinah v Dalmaciji in Kotorju, ter poročilo o mostovih in voznih poteh v Dalmaciji, obe v francoščini. Slednje poročilo, najbrž pa tudi prejšnje, je že iz časa Ilirskih provinc in sodi torej v sklop poznejših statistično-poizvedovalnih pobud.

Vsebine

Prikazi upravnega ustroja in gospodarskega stanja nekega območja, precej tipični za prelomne momente v zgodovini in še posebno za zamenjave na oblasti, so še kako dobrodošli in koristni tudi za zgodovinarja, ki se mu na enem mestu ponuja panoramski pogled na situacijo v danem času. Ta primer je dragocen tudi zaradi računovodskih podatkov, nanašajočih se na leto 1808, ki nam pomagajo razumeti finančne oziroma gospodarske vidike javnoupornega aparata in drugih institucionalnih struktur. Zato si je vredno podrobneje ogledati vsebine poročil. Pri tem bomo sledili vrstnemu redu spisov, da bo ostala jasna tudi struktura dokumentacije. Vsebine, ki se mestoma tudi ponavljajo, bomo podrobneje povzeli, namesto prevoda, ki bi sicer najbolj ohranil duh in izvirnost poročanja, a bi terjal neprijetno več prostora pa tudi jezikovne obdelave za kolikor toliko zvesto poslovenjenje nestandardne italijanske tistega časa. Sproti bodo kot v originalu navedeni tudi sestavi zaposlenega osebja, značilnosti uradovanja in obračuni letnega poslovanja posameznih ustanov.

1. POROČILO: O RAZLIČNIH VEJAH JAVNE UPRAVE

Prvo poročilo je bilo, kot omenjeno, posvečeno političnoupornim, sodnim in cerkvenoupornim oblastvom. Prva so sestavljali gubernij, kot najvišja deželna inštanca, in njemu podrejeni uradi. Ti so bili:

- a) Cenzurni urad (*Uffizio de' revisione de' Libri, Bücherrevisionsamt*)⁶)
- b) Glavni davčni urad (*Uffizio generale delle tasse, Generaltaxamt*)
- c) Fiskalni urad (*Uffizio fiscale, Fiskalamt*)
- d) Policijska direkcija (*Direzione della Polizia, Polizeidirektion*)
- e) Državno knjigovodstvo (*Ragioneria provinciale dello Stato, Provinzialstaatsbuchhaltung*)
- f) Glavni poštni urad (*Supremo Uffizio della Posta, Oberpostamtsverwaltung*)
- g) Odpravnništvo poštne kočije (*Spedizione della Carozza di Posta, Postwagenexpedition*)
- h) Kameralni plačilni urad (*Cassa camerale e di Cedole di Banco, Kameralzahlamt und Bankozettelkasse*)

⁵ Politične vloge oziroma zadolžitve so povzete po Schematismus (1808).

⁶ Italijanski naslovi ustanov in uradov so v skladu z originalom, nemški so dodani na osnovi Schematismus (1808). Na tem mestu se zahvaljujem dr. Dragici Čeč, dr. Evi Holz, dr. Borisu Golcu in dr. Aleksandru Panjeku za pomoč pri prevajanju političnoupornega, prof. Borutu Kodriču pa blagoznanskega izrazoslovja.

- i) Gradbena in cestna direkcija (*Suprema Direzione delle Fabbriche e delle Strade, Landesbau- und Strassendirektion*)
- k) Pristaniški kapitanijski urad (*Uffizio Capitaniale del Porto, Hafenamt*)
- l) Špedicijski urad (*Uffizio di Consegna delle Merci, Güterbestätteramt*)
- m) Državni mitninski urad (*Uffizio del Diritto Camerale d'Immunizione, Kameral-schüttfuhramt und damit vereinte städtische Wegmauteinnehmer*)
- n) Višji zdravstveni magistrat (*Supremo Magistrato alla Sanita, ed Amministrazione della Cassa dell'Istituto di Marina, Oberster Sanitätsmagistrat und Seefahrer-institut*)
- o) Mestni politični in ekonomski magistrat (*Magistrato Politico ed Economico, Politischer und ökonomischer Magistrat*), pod katerim so delovali:
 - 1. Mestna blagajna (*Cassa Civica, Städtische Kasse*)
 - 2. Uprava mestnih davščin in vinskega davka za ubožni sklad (*Amministrazione de' Dazi della Città, e del Vino per il Fondo dei Poveri, Verwaltung der städtischen Dazgefälle, und des Armenfondsweinaufschlags*)
 - 3. Urad za vojaške namestitve in tlako (*Uffizio civico per i quartieri ed attragli militari nonche le robotte, Städtisches Quartiermeister-, Vorspanns- und Robotamt*)
 - 4. Mitninski urad (*Uffizio della muda stradale alle due Barriere*)
- p) Rudarski urad (*Fattoria del Consumo e spedizione de prodotti delle miniere*)
- q) Glavni carinski urad (*Uffizio generale di Dogana, Hauptzollamt*)
- r) Višji solni urad (*Capo Uffizio de Sali, Salzoberamt*)
- s) Bankalna pristojbinska administracija (*Amministrazione dell'Uffizio delle rendite bancali, del Tabaco, e camerale del Bollo, Banko-, Tabak- und Kameral-reelgefallenamtsverwaltung*).

Zadnji štirje uradi niso bile podrejeni deželnemu guberniju, temveč neposredno centralnim državnim upravam. O nekaterih od navedenih uradov in uprav ni govora v tem poročilu, temveč so jih obravnavali v specifičnih poročilih. To so f) Glavni poštni urad in g) Odprava poštne kočije (oba 14. poročilo), k) Pristaniški kapitanijski urad (19. poročilo), l 2) Uprava mestnih davščin in l 4) Mitninski urad (17. poročilo), n) Višji zdravstveni magistrat (19. poročilo) in Uprava pomorskega zavoda (8. poročilo), q) Glavni carinski urad (16. poročilo), r) Višji solni urad (13. poročilo) in s) Bankalna pristojbinska administracija (12. in 13. poročilo).

Civilnouppravna oblastva

Gubernij

Guberniju – se začenja poročilo – je načeloval guverner, ki je bil tudi civilni glavar in vojaški poveljnik.

Tej ustanovi so bile podrejene politične, zdravstvene, vojaške, sodne, loterijske, gradbene, pomorske, konzularne, trgovinske, kameralne, kreditne, bankalne in pristaniške zadeve. Gubernij je imel nadzor nad vsemi političnimi ustanovami ter nad vsemi mestnimi zadevami in javno varnostjo. Imenoval je konzule iz zahodnih dežel, medtem ko so bili konzuli iz Levanta in Berberije (severnoafriške obale) v pristojnosti carigradske nunciature. Gubernij se je sestajal in odredel enkrat tedensko, večkrat pa so se sestajale razne komisije. Podrejen je bil posameznim vrhovnim državnim oblastvom in vrhovni policijski oblasti. Pri upravljanju izključnih kompetenc je guvernerju pomagal prezidialni tajnik. Guverner je bil tudi vrhovni načelnik zdravstvenega magistrata in policijske direkcije.

Osebe gubernija so sestavljali: trije svetniki, štirje tajniki, trije pomožni tajniki – pisarji, vložni protokolist, načelnik registrature, namestnik načelnika registrature, regulator, vodja špedicije, štirje kanclisti, dva akcesista, vratar, dva sla in kurjač. Letni izdatek iz komorne blagajne za plače gubernijskega osebja je leta 1808 znašal 40.270 gld.

Guberniju podrejeni uradi

Ad. a) Cenzurni urad (*Uffizio di revisione de' Libri*) je izvajal cenzuro nad knjigami, slikami, skulpturami in gravurami. Knjige in tiske iz inozemstva, namenjene prodaji krajevnemu prebivalstvu, je preverjal v skladu s katalogi in mesečnimi indeksi centralnega cenzurnega urada na Dunaju. Prepovedane knjige je zasegel, poslal iz države oziroma dal uničiti. Preprečeval je prodajo in po potrebi uničil tudi slike, skulpture in gravure s protidržavno, nemoralno in za vladarja žaljivo vsebino. Knjige iz tujine, namenjene v notranjost države, je zapečatil in poslal v revizijo cenzurnemu uradu destinacije. Urad je vodil eden izmed vladnih svetnikov v vlogi referenta. Urad je zaposloval po enega cenzorja, revizorja in pisarja, ki so dobivali plačo iz komorne blagajne.

Ad. b) Glavni davčni urad (*Uffizio generale delle tasse*) je prejemal pristojbine, ki so jih stranke plačevale od vloženih in izdanih aktov na guberniju in v sodnih uradih. Pristojbine so bile komorne (od aktov gubernija in merkantilnega sodišča) in mestne (od aktov mestnega in deželnega sodišča, pretornega sodišča in intabulacijskega urada). Prve so predajali mesečno komorni blagajni, druge mestni blagajni. Urad je zbiral tudi dvorne davke, pristojbine apelacijskega sodišča in vseh drugih sodišč ter jih posredoval pristojnim davčnim uradom. Pristojbinski uradnik (*tassatore*) je obdavčil akte in špedicije na podlagi poročil posameznih špediterskih uradov, jih predal v registraturo in registracijo plačnikov. Revizor je vodil blagajniško knjigo, račune komornih davščin je pošiljal vsake tri mesece guberniju in nato v revizijo državnemu knjigovodstvu na Dunaju. Obračune občinskih davkov so podajali mesečno državnemu knji-

govodstvu v Trstu. Osebe urada so sestavljali pristojbinski uradnik, revizor, trije uradniki in uradniški pomočnik, ki so prejeli iz komorne blagajne skupno 4.670 gld. plače. Dve tretjini te vsote (2.802 gld.) je prispevala mestna blagajna.

Ad. c) Fiskalni urad (*Uffizio Fiscale*) je zastopal državo glede kameralnih prihodkov, erarija, deželnih pravic in vseh zadevah javnega interesa. Zagotavljal je spoštovanje državnih zakonov in prijavil vsako nepravilnost pristojnim organom. Sklepal je pogodbe v imenu gubernija in nadzoroval njihovo spoštovanje. Nastopal je tudi v imenu mestne občine, ker ta ni imela svojega prokuratorja za omenjene zadeve. Odvisen je bil od mestnega in deželnega sodišča ter od gubernija, kateremu je podajal poročila, informacije in mnenja o sodstvu. Urad je vodil komorni prokurator s pomočjo aktuarja in enega uradnika. Izdatek, ki ga je komorna blagajna namenjala za plače tega osebja, je znašal 2.025 gld. Poleg tega je imel urad pravico še do 10 in 5 odstotkov vnovčenih vsot.

Ad. d) Policijska direkcija (*Direzione della Polizia*) je nadzorovala obnašanje prebivalcev in tujcev, zagotavljala javni mir in preprečevala delikte oziroma prekrške vseh vrst. Ukrepala je samostojno ali po guvernerjevemu naročilu. V glavnem ni imela pravice do sodbe, ampak samo do aretacije in predaje aretiranega pristojnemu sodniku. Urad je izdajal dovoljenja za bivanje in potne liste na osnovi posebnih navodil. Urad je deloval v skladu s posebno inštrukcijo, ravno tako je bilo podvrženo posebni inštrukciji direktorjevo vodenje poslov. Direktor je dobival ukaze od gubernija in od guvernerja, podajal dnevna poročila guvernerju o dogajanju. Individualne zadeve je podrejal guvernerjevi odločitvi. Osebe urada so tvorili policijski direktor z nazivom gubernijskega svetovalca, prvi, drugi in tretji policijski komisar, kanclist, sel in policijska straža z enim poveljnikom. Direktorja je plačevala komorna blagajna, drugo osebje pa mestna blagajna, skupno 17.733,31 gld.

Ad. e) Krajevno Državno knjigovodstvo (*Ragioneria provinciale dello Stato*) je imelo nalogo pregledati, popraviti, registrirati in odpraviti vse obračune v svoji pristojnosti, in sicer: obračune mestnega magistrata (obračune mestne blagajne, ubožnice, ubožnega sklada, sklada seminarskega urada, stolne cerkve, sklada za ceste, mitninskega sklada, glavne bolnišnice in zaporov) in obračune gubernija (špedicijskega urada, komornega urada za nadomestilo za uporabo bonificiranih stavbnih zemljišč, pristaniškega kapitanijskega urada, višjega zdravstvenega urada, pomorskega inštituta, gledališča in policijske direkcije). Knjigovodstvo je preverjalo mesečna računska poročila komorne blagajne, bivšega jezuitskega, študijskega in verskega sklada. Osebe so sestavljali štirje računovodje, akcesist, dva ingrosista in urad-

niški pomočnik. Iz komorne blagajne je šlo za njihove letne plače 9.725 gld.

Ad. h) Kameralni plačilni urad (*Uffizio camerale delle cedole di Banco*) je upravljal pet blagajn: 1. komorno blagajno (s prihodki poštnega urada, pristaniškega kapitanijskega urada, glavnega davčnega urada, špedicijskega urada, komornega urada za nadomestilo za uporabo bonificiranih stavbnih zemljišč, carinskega urada, dela davka na olje in mesnega davka, mestne blagajne in nekaterih drugih posebnih prihodkov; izplačeval pa je plače uradnikov in pokojnine); 2. blagajno bankalnih kuponov (prevzemala je neposredno z Dunaja in tja plačevala); 3. blagajno verskega sklada (pobirala je interese kapitalskih naložb in s temi ter s podporami iz drugih verskih skladov plačevala duhovščino); 4. blagajno šolskega sklada (dobivala je sredstva iz dotacij in podpor iz komorne blagajne, blagajne za izobraževanje, mestne blagajne in plačevala učitelje normalke); 5. blagajno študijskega sklada (dobivala je sredstva iz dotacij in podpor komorne blagajne iz Ljubljane in kapitalov nekaterih nepremičnin na *teritoriju*⁷ ali v *okolici*; plačevala je polovico plač gimnazijskega osebja). Urad je imel še druge prejemke in plačeval plače uradnikov, pokojnine, najemnine hiš za urade, za vzdrževanje poslopij, pisarniške in druge stroške. Vodil je računske knjige in poročal dvornemu knjigovodstvu. Osebe je bilo sestavljeno iz komornega in bankalnega blagajnika, komornega nadzornika in blagajnika bankalnih kuponov, komornega inkasanta, uradnika, blagajniškega kontrolorja, uradnika komorne blagajne in uradniškega pomočnika. Plače osebja sta krili komorna blagajna s 4.255 gld. in blagajna bankalnih kuponov s 1.150 gld.

Ad. i) Gradbena in cestna direkcija (*Suprema direzione delle fabbriche e strade*) je bila pristojna za stavbeništvo, gradbeništvo, hidravliko, hidrotehniko, ceste v mestu in *okolici*. Izplačevanje gradbenih naložb in stroškov je bilo v pristojnosti gubernijskih blagajn, urad pa je bil dolžan podajati računska poročila o kameralnih gradbenih stroških dunajskemu knjigovodstvu, o občinskih pa državnemu knjigovodstvu v Trstu. Osebe so sestavljali direktor, trije inženirji, aktuar in protokolista, dva risarja, knjigovodja, upravnik skladišča gradbenih materialov, dva kanclista in uradniški pomočnik. Plače za osebe so bremenile pol komorno, pol mestno blagajno s skupnim letnim zneskom 8.100 gld. Upravitelj skladišča, prvi kanclist ter uradniški pomočnik so imeli brezplačno stanovanje. Osebe so sestavljali še nadzornik vodnjakov, asistent skladišča, mizarski mojster in kovaški mojster, prvi s stalno plačo, drugi so bili plačani na dan, imeli pa so brezplačno stanovanje. Plače za ta del osebja (1.148,15 gld.) so šle iz mestne blagajne. Poleg omenjenih je zaposlovala gradbena direkcija še

7 Podeželski del tržaškega občinskega ozemlja. V 19. stoletju se je v slovenščini zanj uveljavil izraz *okolica*.

dva asistenta za trgovske ceste, štiri polirje in čuvaja kameralnega gozda Frned. Prva dva je plačevala mestna blagajna (1.820 gld.), tretjega komorna blagajna (180 gld. in stanovanje).

Ad. l) Špedicijski urad (*Ufficio della consegna delle merci*) je skrbel za varnost in dobro kakovost blaga, ki so ga odpravljali oziroma ki je prihajalo v Trst po kopnem. Predajal je blago osebam z dokazili za prevzem. Pri tem je pobiral davek na vsak po kopnem prihajajoči in odhajajoči kos, vodil registre obdavčenega blaga, podajal mesečna poročila z dokumenti državnemu knjigovodstvu v revizijo, nabrani denar pa predajal komorni blagajni. Osebe so sestavljali konsignator, drugi konsignator in pisar, ki so prejeli za svoje plače iz komorne blagajne 2.340 gld.

Ad. m) Komorni urad za nadomestilo za uporabo bonificiranih stavbnih zemljišč (*Ufficio del diritto camerale dell'immunizione*) je bil mitninski urad, ki je pobiral mitnino od natovorjenih vozovnih vpreg (4 kr. na konja, 2 kr. na par volov) ob vstopu v mesto čez mitnico. Prazni vozovi, vojaški tovari in vozovi, ki so odhajali, so bili davščine oproščeni. Tovrstna urada sta bila na obeh trgovskih cestah: nova mitnica, ki je zaposlovala inkasanta, kontrolorja in čuvaja, in stara mitnica, kjer sta bila drugi inkasant in čuvaj-kontrolor. Izdatek komorne blagajne za njihove plače je znašal 890,15 gld.

Ad. o) Mestni politični in ekonomski magistrat (*Magistrato pubblico politico economico*) je upravljal vse politične in gospodarske zadeve mesta in okolice. Ker je bilo z njim združeno tudi okrožno glavarstvo, so bili v njegovi domeni tudi požarna varnost, javne prireditve, rekrutacija, šole, ubožnica, nastanitev vojaštva, vojaške priprave, iskanje dezertirjev in preskrba z živili. Magistrat je odločal tudi o prekrških policijske narave, predvidenih v zakonikih, razen tistih, za katere je bila pristojna policija. Izdajal je dovoljenja za odpiranje maloprodajnih živilskih trgovin in gostišč ter za lov. Guberniju je posredoval zapisnike svojih rednih sej, ki so potekale vsako soboto. Na teh so svetniki pretresali zadeve, izdajali odločbe in v najbolj pomembnih primerih predajali dokumentacijo in svoja mnenja guberniju, ki je o njih odločal. Magistrat je upravljal prihodke mesta, splošne bolnišnice, ubožne ustanove, sklada ukinjenega seminarja. Imel je več podrejenih uradov, in sicer mestno blagajno, upravo mestnih davščin in vinskega daga, mitninski urad in urad za vojaške namestitve in robote. Imel je tudi arhiv, ki je hranil vse oporoke in kodicile, ter javno knjižnico. Osebe so sestavljali predstojnik, trije svetniki, tajnik, dva aktuarja, registrator in špediter, drugi registrator, vložni protokolist, tri kanclisti, akcesist in dva sla. Njihove letne plače iz mestne blagajne so znašale 15.587,30 gld.

Od mestnemu magistratu podrejenih uradov je statistika v nadaljevanju poročala o mestni blagajni in vojaškem namestitvenem uradu, medtem ko je o upravi mestnih in vinske davščine ter o mitnicah poročala ločeno v 17. poročilu.

Ad. o/1) Mestna blagajna (*Cassa civica*) je prejela prihodke mesta (od vinskih davkov, solnega davka, dela mesnega davka, najemnine poslopij, obresti od naloženih kapitalov, fevdalne cenzuse, libelarične najemnine, pristojbine sodnih uradov, magistrata, stalne kontribucije, davka za javno razsvetljavo) in izplačevala plače osebja, pokojnine, stroške za vzdrževanje cest idr. Vodila je registre o vseh zadevah. Blagajna je bila zaupana blagajniku in nadzorniku, ki sta imela vsak svoj del dvojnega ključa, ki je odpiral blagajno. Blagajnik je nadzoroval upravljanje javnih poslopij, sklepal najemniške pogodbe, obveščal o zapadlosti najemnin, se udeleževal najemniških in prodajnih licitacij, licitacij vinskega davka v okolici, prisostvoval magistratnim sejem, kjer je posredoval *brevi manu* svoje mnenje v zvezi z blagajniškimi zadevami in akti. Osebe so sestavljali blagajnik (ta je bil obenem mestni prokurator), nadzornik, ročni blagajnik, dva uradnika, pisar in sel. Njihova plača je znašala skupno 4.590,30 gld.

Ad. o/2) Mestni urad za vojaške nastanitve, vojaške vprege in tlako (*Ufficio civico per i quartieri, attiragli militari e le robotte*) je skrbel za najem stanovanj za častnike, a samo v primeru, da je v vojašnicah primanjkovalo prostora, ker je bil Trst drugače oproščen nameščanja vojaštva izven vojašnic. Skrbel je za vojaške priprave, pri čemer je plačevala vojska za par volov oziroma konja na nemško miljo⁸ na podlagi obstoječe tarife, mestna občina pa je prispevala dodatek k tarifi. Osebe urada je bilo sestavljeno iz mojstra za nastanitve, kanclista in sla, ki so prejeli plačo 1.100 gld. iz mestne blagajne. Po mestnem statutu tlaka ni bila obvezna. Uvedena je bila za druge potrebe, plačala se je 1 gld. na dan na delavca, 4 gld. pa na par volov z vozom.

Ad. p) Rudarski urad (*Fattoria del consumo e spedizione dei prodotti delle miniere ed ufficio di saggiatura*) se je ukvarjal s prodajo in odpravo v tujino in posebno v Italijo vseh montanističnih produktov, ki jih je prejemal tudi z Dunaja in delno iz Idrije. Nakupe zlata in srebra je nadzoroval kontrolor, ki je pretopljeno kovino odposlal s poštnim vozom v državno kovnico. Osebe so sestavljali upravitelj, kontrolor in cenilec denarja, asistent cenilca in pečatni nadzornik, blagajnik in pečatnikar. V času nastanka poročila so uradniki tega urada odšli, in ker urad ni bil neposredno podrejen guberniju, temveč glavnemu rudarskemu uradu na Dunaju, komisija ni mogla podati računovodskega poročila.

8 7,532 km ali 7,419 km.

Organizacija sodstva

Pravosodna oblastva so bila Mestno in deželno sodišče s pridruženima Kazenskim sodiščem in Intabulacijskim uradom, Merkantilno in menično sodišče ter pomorski konzulat in Pretorno sodišče. Mirovni sodnik, ki so ga poznali v Franciji in po katerem je anketa spraševala, pa ni obstajal.

a) Mestno in deželno sodišče (Giudizio civico e provinciale) je bila redna sodna oblast, pristojna za vse sodne zadeve, z izjemo tistih, ki so spadale pod merkantilno sodišče. Inštanca je odločala tudi o pravnih fiskalnega urada in turških podanikov. Sodišče se je sestajalo dvakrat tedensko za obravnavo tekočih zadev, dva dni pa je posvečalo ustnim obravnavam. Razsojalo je kolegialno, pri čemer je ob enakem številu glasov odločal predsednikov glas. Za pritožbe in prizive je bilo pristojno apelacijsko in višje kazensko sodišče v Celovcu, nad tem pa kasacijsko sodišče na Dunaju.

Kazensko sodišče (Giudizio criminale) je bilo pristojno za vse prebivalce mesta, okolice in za tu prisotne tujce vseh držav in stanov. Prek poverjenega svetnika in ob navzočnosti pisarja ter dveh svetnikov v svojstvu prič je opravljalo preiskovalna zaslišanja, nakar je sodnik poročal o zadevi sodnemu svetu, ki je sprejemal razsodbe z glasovanjem. Za obsodbo je bila potrebna večina glasov. Včasih je o razsodbah sodilo celovško apelacijsko sodišče kot revizijsko sodišče, v primerih smrtnih obsodb pa so bile razsodbe vselej prepuščene vladarjevi odločitvi.

O Intabulacijskem ali zemljiškoknjižnem uradu (Uffizio tavolare) so poročali v 12. poročilu. Osebe omenjenih sodišč in intabulacijskega urada so sestavljali predstojnik, sedem svetnikov, tajnik, trije zapisnikarji, dva kazenska aktuarja, registrator, pomožni registrator, vložni protokolista, odpravljalec pošte, deset kanclistov, računovodski revizor, pet slov, zemljiškoknjižni registrator, trije zemljiškoknjižni kanclisti, trije kanclisti, sel, zaporni čuvaj, trije podčuvaji in štirje pazniki. Imenovanje svetnikov je bilo v izmenični pristojnosti vladarja in mestnega patricijskega sveta (Consiglio dei Patrizi) z vladarjevo potrditvijo. Patricijski svet je imenoval tudi sodne uradnike, aktuarje in pomožnega registratorja, sle pa sodni urad. Letni izdatek iz mestne blagajne za plače osebja je znašal 42.290 gld. Po potrebi so zaposlovali dodatne osebe kot diurniste z dnevno plačo 1 gld.

b) Merkantilno in menično sodišče ter pomorski konzulat (Tribunale di cambio e mercantile e consolato del mare) je bilo sodišče za privilegirane zadeve in osebe, in sicer protokolirane grosistične trgovce, rezidentne konzule, trgovske predstavnike in aktivne domače in tuje kapitane ter mornarje trgovskih ladij. Pristojno je bilo za menične in trgovinske zadeve ter za

pomorske pravde, ki so zadevale muslimane, z izjemo turških, ki so sodile v pristojnost mestnega in deželnega sodišča. Delovalo je po enakih pravilih kot mestno in deželno sodišče, le s krajšimi časovnimi termini in v mnogih zadevah z ustno proceduro. Prek delegiranega svetnika je preverjalo sposobnosti in materialne zmogljivosti oseb, ki so prosile za status grosističnih trgovcev. Na osnovi mnenja gubernija jih je prepuščalo h grosističnemu udejstvovanju v Trstu. Komisijški zapisnik in dokazila o ustreznosti materialnega fonda, ki so ga zabeležili tudi v matrikulo grosističnih podjetij, so bili vključeni v registraturo sodišča, ki so ga lahko upniki prosili za kopije dokumentov. Tudi to sodišče je bilo podrejeno apelacijskemu sodišču v Celovcu, višjemu sodišču na Dunaju in vrhovnim inštancam obravnavanih zadev. Zaposlovalo je predstojnika, pet referentov, tri odbornike, tri nadomestne odbornike iz vrst merkantilne skupnosti, tajnika, dva vložna protokolista, špediterja in registratorja, pomočnika registratorja, šest kanclistov in tri sle. Plače omenjenega osebja je izplačevala komorna blagajna v znesku 29.850 gld na leto.

c) Pretorno sodišče (Giudizio pretorio) je bilo pristojno za prebivalstvo tržaškega podeželja in za prebivalce mesta, z izjemo plemstva, duhovščine in grosističnih trgovcev. Pred tem sodiščem so potekale pravde ustno. Pretor je skrbel v prvi vrsti za doseg sprav med stranema in jim pomagal pri ekspoziciji zadev ter dokazov, če niso razpolagali z odvetnikom. Pretorno sodišče je bilo delegirano oblastvo mestnega in deželnega sodišča za potrebe okolice v civilnih zadevah in manjših prekrških in kot tako je imelo v svojem sestavu tudi aktuarja za pupilarne zadeve,⁹ ki je bil pristojen za protokol varovancev, njihovih imetij in uporabe njihovega denarja. To sodišče je delovalo po enakih pravilih kot druga, le z nižjimi sodnimi pristojbinami. Osebe so sestavljali pretor, aktuar za sodne zadeve, aktuar za varuštvo, kanclist in trije sli. Vse je izvolil svet mestnih patricijev, predstojnika pa potrdil vladar. Letni strošek za plače osebja, v višini 4.290 gld., je šel iz mestne blagajne, v katero so se stekale pretorne pristojbine.

Cerkvena oblastva

Cerkveno oblastvo in podrejene ustanove so bile škofija s kapitljem in konzistorijem. Škofovo mesto je bilo ob nastanku poročila vakantno. Kapitelj sv. Justa so sestavljali prošt in generalni škofov vikar, dekan, osem kanonikov, od katerih sta bila dva župnika starega in novega mesta, štirje vikarji, mežnar in kapiteljski sluga. Konzistorij so sestavljali ob škofu prošt in generalni vikar, dekan, štiri efektivni kanoniki, trije svetniki, od katerih je bil eden kanclist, štirje prosinodalni eksaminatorji, štirje okrožni dekani, kanclist, pisar in sluga.

9 Varuštvo nedoletnih osirotelih dedičev.

Škofova letna kongrua je znašala 6.000 gld. in 800 gld. za stanovanje, ker škofija še ni bila zgrajena. Dohodek je izplačeval delno verski sklad, delno je prihajal od rent kapitalskih naložb. Škof je imel inšpekcijsko pristojnost nad normalkami in trivialkami ter v verskih zadevah nad latinskimi šolami. Predlagal je tudi kanonike. Proštov in vikarjev letni dohodek je znašal po 1.600 gld. z dodatkom 250 gld. za stanovanje; dekan je dobival 800 gld., kanonika, ki nista bila župnika, 600 gld., preostali kleriki in osebje pa skupno 2.931 gld.

V mestu sta bili župniji starega in novega mesta.¹⁰ V prvi je bilo poleg župnika, ki ga je imenovala krona, osem kooperantov, od teh en predikator, in en kooperant v podružnični cerkvi sv. Marije Pomagaj. Župnija novega mesta je štela poleg župnika, ki sta ga imenovala izmenično vladar in škof, šest kooperantov in kaplana v podružnični cerkvi sv. Petra, ki ga je imenoval mestni magistrat. Župnika nista imela stalni plači, pač pa dohodek od šolne pravice, razpolagala sta z brezplačnim stanovanjem in skromnim dodatkom iz verskega sklada. Letna plača kooperantov je bila 385 gld. iz verskega sklada, predikator v starem mestu je dobival dodatnih 100 dukatov iz mestne blagajne, v novem mestu pa 50 dukatov iz verskega sklada. Od tod so izhajale tudi stanovanjske najemnine za kooperante.

V tržaški okolici ali teritoriji so bile ena župnija (na Opčinah¹¹) in sedem kaplanij. Openskega župnika je imenoval mestni magistrat, vzdrževali pa so ga župljani, ki so za njegovo kongruo oddajali desetino pridelanega vina in žita. Tudi kaplanije s Kontovela, Proseka in iz Križa¹² so se preživljale z dajatvami prebivalcev, v Bazovici in Škednju¹³ z dajatvami in delno z dotacijami iz verskega sklada oziroma iz mestne blagajne, na Katinari in v Barkovljah¹⁴ pa z letno plačo 385 gld. iz verskega sklada. Kaplani, ki so imeli šolski pouk za otroke, so prejeli dodatnih 130 gld. plačila in 55 gld. za šolske potrebščine iz mestne blagajne.

2. POROČILO: O PREBIVALSTVU IN GOSPODARSKIH DOBRINAH TER PORABI LE-TEH

Prebivalstvo: število in sestav

V drugem poročilu, ki odgovarja na vprašanja o prebivalstvu in njegovih virih preživljanja, je zapisano, da je takrat na tržaškem ozemlju, se pravi na ozemlju

tržaške občine, živelo, vključno s tujci, 38.057 prebivalcev, od tega 30.017 v mestu, 8.040 pa v 24 naseljih¹⁵ podeželja. Izvor tega podatka ni omenjen, domnevati pa smemo, da gre za število, ki ga je tržaški magistrat ugotovil s prilagoditvijo rezultatov konskripcijskega štetja za leto 1808 na osnovi evidenc o sprotnih spremembah stanja prebivalstva. Konskripcijski izkazi za leto 1808, katerih priprava se je zaradi težav pri zbiranju podatkov zavlekla do konca aprila 1809,¹⁶ se v tržaških arhivih niso ohranili. O njih pa poroča Brodmann, ki navaja 33.060 prebivalcev (25.480 v mestu in 7.580 na podeželju), a brez tujcev (Brodmann, 1821, 9). Upoštevajoč povprečno število tujcev, ki je med drugim v tistih letih naraščalo, se podatka – ne glede na številna vprašanja, ki se postavljajo glede kriterijev opredeljevanja tujstva in same točnosti štetja, ki je bila v pristaniškem mestu že v normalnih okoliščinah tako vprašljiva – zdita dosledna. Ujema se tudi podatek o 38.257 prebivalcih, vključno s tujci, iz avstrijskih statistik v francoskih vojaških arhivih z zasedenih ozemelj, ki ga navaja Janez Šumrada in ki je potemtakem očitno rezultat konskripcije za leto 1808 (Šumrada, 1998, 51).

Prebivalstvo – je poročala statistična komisija – se je glede na gospodarske vire delilo na posestnike, trgovce, kapitaliste, obrtnike, ribiče in tiste, ki so se preživljali z obrtno in drugo proizvodno dejavnostjo (*industria*) oziroma z dninarskim zaslužkom (*guadagno giornaliero*). Posestniki so živeli od dohodkov hiš in zemlje, ki so jih imeli v lasti. Med njimi so bili patriciji, ki pa so bili le v redkih primerih premožni. Od trgovcev so bili najpremožnejši grosisti. Mnogi izmed teh so bili lastniki hiš in kmečkih pristav na podeželju, s svojimi dejavnostmi so dajali delo in zaslužek tisočim osebam, vir njihovega gospodarskega uspeha pa so bili dobri posli, ki so jih sklepali, če sta bili pomorska plovba in trgovina prosti in neovirani. Kapitalistov, živčih od obresti kapitalskih vlaganj, je bilo le malo. Obrtniki in rokodelci pa so opravljali svoje poklice brez vsakršnih privativnih privilegijev, na prostem trgu in izven cehovskih ali drugih korporativnih sistemov. Nekateri so posedovali sicer skromne hiše in včasih tudi kak vinograd, večina se je preživljala z delom, ki sta ga ustvarjala trgovina in pomorstvo. Ker so se le redki lotevali ribiškega poklica, je bilo ribičev zelo malo in ti so zaslužili le za zadoščanje preživetvenim potrebam družin. Mornarjev pa je bilo samo 28 in trgovska mornarica je zato zaposlovala mornarje in pomorsko osebje z Reke in iz bližnje okolice.

¹⁰ Župnija sv. Marije Velike oziroma sv. Antona Tavmaturga.

¹¹ Župnija sv. Jerneja.

¹² Kaplanije sv. Hieronima, sv. Martina oziroma sv. Križa.

¹³ Kaplaniji sv. Marije Magdalene oz. sv. Lovrenca.

¹⁴ Kaplaniji Sv. trojice oziroma sv. Jerneja Apostola.

¹⁵ Dvanajstih soseskah in dvanajstih vaseh.

¹⁶ AGT, AMC, Archivio del Magistrato Civico (AMC), b. 85 (F 1 e 2, 1805–18011), 2078 ad 1669/574, 15. 4. 1809, in 3081/1234, 28. 10. 1809.

Med tistimi, ki so dohodke za preživljanje črpali iz sprotnega vsakdanjega zaslužka, so bili sensali,¹⁷ fakini,¹⁸ obrtni pomočniki, malovarji in drugi nekvalificirani delavci ter delavci, zaposleni v ladjedelništvu. Razen redkih sensalov, katerih število se je spreminjalo skladno s stanjem v trgovini in pomorstvu, je bil to najrevnejši družbeni sloj. Na podeželju je del prebivalstva razpolagal s svojimi vinogradi in drugimi obdelovalnimi površinami, na katerih je pridelal vrtnine za prodajo na mestni trg; del kmečkega prebivalstva je obdeloval tuje vinograde "na pol" (*a metà*);¹⁹ del tržaškega okoliškega prebivalstva, med katerim je bilo dobro stoječih (*benestanti*) zelo malo, pa se je preživljal z dninarskim delom. Vrednost agrarne posesti, cene kmetijskih pridelkov in prežitek vseh opisanih "razredov" so bili odvisni od razmer v trgovini in pomorstvu. Tema dvema je dolgovala tržaško prebivalstvo "vse, kar je imelo" in zato ni bilo nikoli mogoče točneje oceniti njegove imovitosti. Le trgovina in pomorstvo sta omogočala prežitek vseh družbenih slojev. Z njunim upadom je padala tudi vrednost vsega ostalega.

Proizvodnja in preskrba z živili

Živilska in druga preskrba je bila sploh med osrednjimi sklopi tovrstnih poizvedb, iz ožjih vojaških razlogov, pa tudi za razumevanje gospodarskih osnov in potreb lokalnega prebivalstva. To tem bolj v mestu, kjer je povpraševanje po živilih tudi zaradi pristaniške vloge in velikega pretoka prebivalstva daleč presegalo zmogljivosti krajevne kmetijske proizvodnje. O agrarnih površinah tržaškega območja dajejo poročevalci razumeti, da so bile razmeroma skope. Obsegale so vrtove, vinograde, ornice s trtami, skromno število travnikov, nepomembne gozdne površine, z grmičevjem poraščen svet, ob morju soline, pašnike in nerodovitno kamnito gmajno. O obsegu mestnega območja in posameznih vaških ozemelj ter zemljišč ni bilo mogoče poročati, ker z meritvami znotraj občinskega območja niso razpolagali. To pa zaradi tega, ker je Trst kot svobodno pristanišče užival posebne privilegije, oproščen je bil vsakršnih kontribucij, vojaške obveznosti in drugih dajatev. Izmera zemljišč, obsega vasi in mesta je bila potemtakem odveč.²⁰ Celo občinsko ozemlje – so naglašali poročevalci – si je bilo treba predstavljati kot enovit korpus in prebivalce kot "družino, katere člani živijo tako rekoč skupaj in so odvisni edinole od mesta, kot glavnega teritorialnega načelstva".

Letna posetev in pridelava na rodovitnem svetu je prikazana v tabeli 1.

Tabela 1: Letna posetev in pridelava:
Table 1: Annual input and yield:

Vrsta pridelka	Posejano	Pridelano
pšenica	196 stotov	1.745 10/12 stotov
rž	190	1.166
ječmen	148	884
oves	4	44
sirk	833	2.808
fižol	288	737 8/12
bob	7	20
grah	8	10
leča	20	28
krompir	7	29 4/12
vino		2.375.031 litrov

Pridelanega sena in stelje niso nikoli izmerili zaradi prej omenjenih razlogov in zanemarljivih količin. Preostali pridelki so bili še sadje in olje. Vsi proizvodi so se porabili na Tržaškem in niso zadoščali niti za potrebe enega meseca. Manjše količine vina so izvozili v nemške dežele in ravno tako kako boljšo ribo, medtem ko se je ribji ulov porabil dnevno v mestu, vključno s tuno, ki so jo lovili na območju Grljana in Sv. Jerneja. Sardone, konzervirane v soli, so prodajali kot živež za ladijske posadke in za revnejše lokalno prebivalstvo. Od velike živine je bilo 246 konj, 561 volov in 754 krav. Razen konj v mestu, poštnih konj v Križu in tistih, ki so jih za svoje potrebe imeli podeželski kurati, je vsa živina služila pri kmečkem delu. Živali niso vzrejali za prehrabne potrebe in nobena žival ni bila zaklana v te namene.

3. POROČILO: O PRIDELKIH OKOLICE

Odgovori na vprašanja tega poročila so zajeti že v prejšnjem, tako da so se poročevalci omejili na ponovno navedbo krajevnih proizvodov in njihovo namembnost.

4. POROČILO: O UVOZU IN IZVORU POTREBNIH ŽIVIL

Ob tako skromnih krajevnih proizvodnih zmogljivostih je bila živilska preskrba močno odvisna od uvoza. O količinah in krajevnem izvoru proizvodov leta 1808 so poročali v razpredelnici, ki je strnjena v tabeli 2.

17 Mešetarji.

18 Nosači.

19 S tem so mišljeni spolovinarji imenovani *mandrierji* na kmetijah (imenovanih *mandrije*), ki so jih na podeželju posedovali meščani.

20 Terezijanskih in jožefinskih katastrskih meritev na Tržaškem niso opravili, tako da tržaška občina razpolaga samo s franciscejskim katastrom. Več o tem Dorsi (1984).

Tabela 2: Količine in geografski izvor uvoza za živilsko preskrbo:
Table 2: Quantities and geographical origin of imported foodstuffs:

Vrsta blaga	Uvožena količina	Izvor
Odraslo govedo	13.400 glav	Ogrska, Koroška, Štajerska, Kranjska, Hrvaška
Teleta	4.000 glav	Kranjska, Goriška
Skopljenci	3.600 glav	Kranjska, Goriška, Istra
Jančki	6.000 glav	Id.
Prašiči	1.000 glav	Kranjska, Hrvaška
Pršuti	6.000 kosov	Istra, Italija, Kranjska, Hrvaška
Slano meso	2.000 funtov ²¹	Dalmacija, Veneto
Sardele in sardoni v soli	60.000 funtov	Sicilija, Dalmacija, Istra
Olje	6.000 veder ²²	Apulija, Berberija, Dalmacija, Istra, Genova, Provansa
Maslo	60.000 funtov	Kranjska, Štajerska, Hrvaška
Žganje	8.000 veder	Španija, Sicilija, Apulija, Dalmacija, Levant
Loj	3.650 stotov	Dalmacija, Romagna, Levant
Slanina	1.000 stotov	Kranjska, Italija, Hrvaška
Pšenica za potrebe preb.	55.000 starov ²³	Italija, Kranjska, Furlanija, Ogrska, črnomske dežele
Pšenica za potrebe ladij	55.000 starov	Id.
Sirk	6.000 starov	Italija, Furlanija, Hrvaška, Albanija
Rž	20.000 starov	Kranjska, Furlanija, Italija
Ječmen	10.000 starov	Avstrija, Kranjska, Furlanija
Moka	3.780 stotov	Kranjska, Štajerska, Veneto, Avstrija
Oves	1.000 stotov	Italija, Kranjska
Vino	107.424 veder	Furlanija, Istra, Dalmacija, Papeška država
Fižol	6.000 starov	Italija, Kranjska, Furlanija
Kis	7.000 veder	Furlanija, Dalmacija, Kranjska
Seno	30.000 stotov	Tržič (Monfalcone), Istra, Kranjska, Furlanija
Slama	20.000 stotov	Id.
Drva	100.000 klafter ²⁴	Istra, Reka, Kranjska, Furlanija
Sol	15.000 starov	Sicilija, Sardinija, Berberija, Španija, [nerazbrano]
Leča	300 starov	Kranjska, Italija, Avstrija
Riž	54.450 stotov	Italija
Grah	100 starov	Kranjska, Italija, Avstrija
Bob	100 starov	Italija, Berberija, Apulija
Krompir	100 starov	Kranjska, Furlanija

5. POROČILO: DRŽAVNA IN ZASEBNA OBRTNA TER MANUFAKTURNA LETNA PROIZVODNJA IN NJENO TRŽENJE

Peti prikaz je bil posvečen javnim in zasebnim obrtnim oziroma manufakturnim proizvodnim dejavnostim in trgovini. Poročevalci uvodoma opozarjajo, da je bilo za ugotavljanje razmerja med tržaško trgovino in državnim gospodarstvom potrebno razlikovati med gospodarskimi področji in viri dohodkov, ki so bili v domeni

države, in tistimi, s katerimi so se lahko prosto ukvarjali zasebniki.

Država si je lastila monopolno pravico trgovine s soljo, tobakom, solitrom, smodnikom, porcelanom in vsemi rudnimi bogastvi. Med temi so bili: živo srebro (izvažali so ga v Italijo, Španijo in Ameriko), živosrebrov klorid, rdeči precipitat in živosrebrov sublimat (namenjeni v Italijo), amonijeva sol in Glauberjeva sol²⁵ (za Nemčijo in Italijo), cinober²⁶ (za Italijo in Ameriko), svinčeva glajenka in magnezij (za Italijo), vitriol²⁷ (za

²¹ 1 funt = 0,56 kg.

²² 1 vedro = 56,6820 l.

²³ 1 star = 83,3172 l.

²⁴ 1 klafter lesa = 3,386 m³.

²⁵ Natrijev sulfat.

²⁶ Živosrebrov sulfid, mineral v obliki rdečih kristalov ali rdečega prahu iz idrijskega rudnika.

²⁷ Koncentrirana žveplove kisline, le po videzu težka oljnata tekočina.

Italijo, Nemčijo in Levant), modra galica (za Italijo), cink (za Italijo), medenina (za Levant in Italijo) in baker (za Italijo). Ta izvoz je potekal izključno proti denarnemu plačilu in je bil v aktivni, o njegovem obsegu pa komisija ni mogla poročati, ker je bil ugotovljiv samo na osnovi upravnih bilanc vladnih podjetij.

Nosilci zasebne trgovske iniciative so bili večinoma tujci raznega izvora, ki so se bili priselili v Trst in se tu ustalili v skladu s prostopristaniškimi privilegiji. Del se je ukvarjal z grosističnim izvozom in uvozom, del s trgovino konzumnega blaga na drobno, tako naravnih proizvodov kot izdelkov vseh vrst in najrazličnejšega notranjega ter zunanjega izvora. Ker je bilo lokalnih naravnih pridelkov tako malo, je prišla v poštev samo vrednost izmenjave malega obsega za vsakodnevno porabo. Neprimerno večjo težo so imeli proizvodi manufakturnih oziroma tovarniških obratov. Najpomembnejši so bili: 12 žganjarn oziroma proizvodnic rozolijev vseh vrst, 6 milarn, 4 svečarne (2 voskovi, 2 lojevi), 2 rafineriji sladkorja, 2 vrvarni, 2 izdelovalnici platna, 2 proizvodjalni testenini, 4 predelovalnice sadja, 1 barvarna rdeče preje, 1 lončarna angleške majolike, 2 pivovarni in 1 izdelovalnica igralnih kart. Čeprav je bilo treba vso surovino uvažati, so imeli proizvodni obrati pozitivno trgovinsko izmenjavo in so zaposlovali številno delovno silo. Dober donos jim je zagotavljalo povpraševanje v avstrijskih deželah in v tujini. Rozolijeve pijače so imele ugodno tržišče v Nemčiji, na Poljskem, v Rusiji, za Zahodu in v grško-turškem otočju. Milarne so prodajale proizvode v Nemčijo, Švico, Lombardijo, na Tirolsko, v zahodno Evropo in v Ameriko. Voščene sveče so potovale predvsem v Neapeljsko kraljestvo, Lombardijo in Levant, lojeve pa so imele svoje porabnike na Tržaškem in v sosednjih deželah. Sladkor so izvažali v Nemčijo, Italijo in Levant, vrvarne so oskrbovale lokalne ladjedelnice in ladjeve, ki je prihajalo v pristanišče. Platno, imenovano "lounettes", se je prodajalo na lokalni ravni, s tem da proizvodnja ni bila kos potrebam. Sadni izdelki so šli v promet v avstrijskih in nemških deželah, v Šleziji, Saški, Švici in Lombardiji. Angleška majolika je ostajala v Trstu, povpraševali po njej pa so tudi na Nemškem, Ogrskem in v Levantu. Igralne karte so bile namenjene v glavnem tržaškemu tržišču. Vrednosti letne proizvodnje tega blaga ni bilo mogoče navesti, ker je bila odvisna od cene uvoženih surovin, ta pa od spreminjajočega se tečaja denarne menjave.

Trgovina

Nosilna trgovska dejavnost je bilo grosistično trgovanje po morski poti. Poročilo navaja vrste blaga, dežele njegovega izvora in tiste, v katere so ga tržaški trgovci in špediterji izvažali. Olje, suho in južno sadje, volna, jančje kože, soda, svila, testenine in žveplo iz Kraljevine Neaplja in Sicilije je bilo namenjeno, razen sode, ki je služila lokalnim milarnam, na Ogrsko in v Nemčijo. Žito in žveplo iz Romagne sta potovala v Španijo, Francijo in

Genovo ter Livorno, žveplo v Nemčijo in Levant, konoplja, istega izvora, pa je ostajala v Trstu za potrebe vrvarn. Iz Lombardije so prihajali riž in sir za Nemčijo in Poljsko ter žganje za potrebe lokalnih proizvodnih rozolijevih pijač kot tudi za izvoz v Nemčijo. Iz Levanta so prihajali bombaž, preja, olje, milo, volna, suho sadje, začimbe, svila in drugi tamkajšnji proizvodi, ki so jih prodajali v Nemčijo, na Ogrsko, Poljsko in v Švico. Ker so bili ti artikli dražji od vrednosti izvoza proti Levantu, je bila ta trgovska bilanca prej pasivna kot aktivna, vendar Trstu neobhodno potrebna.

Iz zahodne Evrope so prihajali iz francoskih pristanišč vino, olje, žganje, suho sadje in kolonialno blago. Uvoz iz Španije in Portugalske je obsegal vino, žganje in blago iz kolonialnih posestev teh držav, ki so bili namenjeni v Nemčijo in na Ogrsko, kolonialni artikli tudi v Italijo in Levant. Iz severnih dežel so prihajali mesni izdelki, polenovka, katan in odjemalce iz Nemčije in Italije, iz Anglije kolonialni in angleški manufakturni proizvodi in prekajena riba, vse namenjeno v Nemčijo in Italijo, kamor so se stekali tudi proizvodi in drugo ameriško blago. Glavni artikli iz dežel habsburške monarhije, ki so jih izvažali po morju, pa so bili koroško železo, jeklo in svinec in razna rudna bogastva, češka, saška in šlezjska platna, češko steklo, moravsko sukno, poljski vosek, ogrsko žito in tobak, vse namenjeno v Italijo in Levant, mnogi izdelki pa tudi v Španijo in Ameriko. Pomorski promet je potekal z ladjami, ki so plule pod avstrijsko zastavo, in tujimi. Leta 1804 je v pristanišče prispelo oziroma odpotovalo 5.500 tovornih ladij (prazne niso vštete), od tega 4.897 avstrijskih in 603 tujih. Po podatkih pristaniškega kapitanijskega urada za leto 1804 je bila vrednost letnega uvoza skozi pristanišče ocenjena na 36.466.116 gld., vrednost izvoza pa na 29.691.400 gld. Od pomorskega prometa je črpalo zaslužek tudi tržaško zavarovalništvo, in sicer zavodi Camera vecchia d'assicurazione, Banco d'assicurazione e cambi marittimi, Camera d'assicurazione marittime in Società greca d'Assicurazione ter številni zasebniki, ki so se ukvarjali z zavarovalniškimi posli.

Trgovino po kopnih poteh sta tvorila izključno uvoz in izvoz vsega, kar je prihajalo in odhajalo prek pristanišča po morju in po zemlji. Po podatkih državnega knjigovodstva je leta 1808 ta pretovor opravilo 26.703 velikih in 48.452 malih vozov. Kopni trgovski promet se je obrestoval vsem deželah, skozi katere je potekal, in prek mitnin, cestnin in drugih davščin državni davkarji.

Mnogo blaga je bilo samo v tranzitu, ker pa se je v pristanišču skladiščilo, pretovarjalo, odpravljalo proti končnim ciljem ipd., je prinašalo pomemben zaslužek mnogim zasebnikom in poklicem, ki so bili pri tem soudeleženi, od špediterjev, skladiščnikov, prevoznikov, pomorskih podjetnikov, vse do nosačev. Zaslužek se je vsem višal skladno z obsegom prometa, tega pa so spodbujale olajšave, ki so jih bili deležni posamezni artikli.

6. POROČILO: O PLOVNIH VODAH, NJIHOVIH PRIHODKIH IN STROŠKIH

V tržaškem okraju – je poročala statistična komisija v šestem poročilu – ni bilo pravih rek, vodnih kanalov ali rivier, ampak samo nekaj majhnih potokov, ki so bili plovni z majhnimi plovili le za kratke odseke od izliva navzgor, in to v času plime. To so bili: *Fiume grande*, ploven za 180 kl.,²⁸ potok *Ustia* s plovnim kanalom 48 kl., *Fiume piccolo* s kanalom 257 kl. in *Fiume Petazz* s kanalom 120 kl.. Ti plovni kanali (skupno 605 kl.) so služili izključno solinam in so torej ustvarjali le indirektno korist. Za njihovo vzdrževanje je iz mestne blagajne šlo letno 7.000 gld. Podoben kanal je bil tudi v škedenjskih solinah, vzdrževanje pa je bremenilo zasebne lastnike solin.

V Terezijansko četrt se je zajedal Kanal sv. Antona, dolg 192 kl., širok pa 15 kl., s krožnim prehodnim mostom na polovici njegove dolžine. Za borzno palačo je bil 34 kl. dolg in 9 kl. širok plovni kanal za barke, ki so prevažale vino. Ta je dajal zaslužek v obliki pristaniških pristojbin. Vzdrževanje teh dveh kanalov je šlo na račun komorne blagajne, in sicer za 3.300 gld.

Drugi vodni tokovi so bili hudournika Staribreg (930 kl. x 4 kl.) in Ključ (62 kl. x 3 kl.) ter *Canale maestro*, ki je pri *Ponte di Chiozza* sprejemal vode obeh in jih 400 kl. niže po 4 kl. široki strugi izlival v morje. Občinska blagajniška postavka za vzdrževanje teh vodotokov je znašala letno 7.000 gld., strošek za vzdrževanje vseh kanalov pa 17.800 gld.

7. POROČILO: O GLAVNIH IN KRAJEVNIH CESTAH, NJIHOVEM STANJU IN VZDRŽEVANJU

Glavno cestno omrežje sta sestavljali nova trgovska cesta proti Dunaju in Italiji ter stara trgovska cesta proti Reki in Istri. Prva se je začejala pri mitninski postaji (*barriera*) severozahodno od mesta, se za 2400 kl. zelo strmo dvigovala do openskega hriba na nadmorsko višino 185 kl. in se nato položno nadaljevala za 600 kl. do Opčin. Tu se je pri mitninski postaji razcepila na trakt proti Sežani (1.400 kl.) za Dunaj in trakt, ki je mimo Proseka (2.800 kl.), Križa (3.300 kl.) in meje tržaškega občinskega ozemlja pri Nabrežini držal proti Italiji. Širina te ceste, imenovane Nova cesta, je bila neenakomerna in ponekod ni dopuščala srečanja dveh vozov, bila je zelo kamnita, prašna in izpostavljena eroziji vode in vetra. Trase po tržaškem ozemlju so skupno merile 10.500 kl., vzdrževalni strošek zanje pa je znašal 16.090 gld.

Stara trgovska cesta se je začejala pri mitninski postaji jugovzhodno od mesta, se za 1.600 kl. dvigovala po griču, imenovanem *Molino a Vento*, in se nato

razcepila na dva dela. Trakt proti Reki se je dvigoval mimo griča *Montebella* čez Katinaro in po kamniti rebri na Ključ do nadmorske višine 210 kl., dalje položno mimo mitninske postaje v Bazovici do meje tržaškega občinskega ozemlja z gospostvom Švarcenek za skupno dolžino 6.500 in širino 3 kl. Odcep proti Istri, imenovan *Strada dell'Istria*, je vodil skozi obdelana polja mimo Sv. Ane, Žavelj do meje z Istro na Glinščici. Ta cesta je imela dobro podlago, dolga je bila 9.500 kl., široka 3 kl. in mestoma obraščena z drevoredi. Njeno vzdrževanje je stalo 7.440 gld.

Skupno vzdrževanje trgovskih cest, za katere je skrbela gradbena direkcija, je znašalo z režijskimi stroški 24.530 gld. Viri so bili cestnine (8.465,15 gld. triletno povprečje) in mestna blagajna. Krajevno cestno omrežje so sestavljale razne manjše mestne in podeželske ceste za skupnih 19.574 kl. dolžine. Za vzdrževanje le-teh je šlo iz mestne blagajne na leto 7.290 gld. Strošek za vzdrževanje vseh cest pa je znašal 31.820 gld. Izračunan je bil upoštevajoč povprečno plačilo za delovno silo (malovarje) po 45 kr. dnevno za posameznika, za voznike pa 2,30 gld. dnevno na vprego. Poročevalci so napovedovali polovično povišanje teh stroškov zaradi večjih vzdrževalnih potreb in pričakovane rasti cen gradbenih pripomočkov.

8. POROČILO: JAVNI ZAVODI

To poročilo vsebuje le predstavitev bolnišnice, jasno pa je, da sodi v to rubriko tudi opis drugih javnih zavodov, ki niso zvezani v zaporedni sosledici in jih tu vračamo na pripadajoče mesto.

Zdravstvene ustanove

Bolnišnico je ustanovila Marija Terezija z reskriptom 14. junija 1764. Jožef II. je v ta namen zgrajeno stavbo nekaj let kasneje spremenil v vojašnico in preselil bolnišnico v stavbo škofije in sosednjo dokupljeno zasebno hišo pod Sv. Justom. Leta 1809 je tržaška bolnišnica še vedno domovala v teh prostorih. Zavod je bil razdeljen na pet oddelkov glede na kategorije oskrbovancev. To so bili bolniki, onemogli, umsko prizadeti, nosečnice in porodnice ter dojenčki in sirote. Prvotno je bilo za bolnike predvidenih 70 mest, vendar jih je oddelek zaradi naraščanja prebivalstva sprejemal več. 8. septembra 1809 je imel oddelek v oskrbi 53 moških in 50 ženskih pacientov. Za onemogle je bilo določenih 40 mest. Od tega je 12 moških in 17 žensk bivalo v zavodu, preostale pa so oskrbovali na domu s celotno ali polovično podporo. Oddelek za umske bolnike je razpolagal z 12 sobicami, v njem pa je bilo 13 hospitirancev. Na poročniškem oddelku sta bili v oskrbi samo dve nosečnici,

28 Klafter (kl.). 1 klaftra = 1,894 ali 1896 m.

čepprav je bilo zanje na voljo veliko prostora. Mnogo (40) pa je bilo v najdenišnici sirot in najdenčkov, kar je bilo odvisno od trenutnih okoliščin. V normalnih časih so jih redno oddajali v dojenje in rejo na Kranjsko, medtem ko so v času nastanka statistike zaradi vojne prihajale do njih zelo poredko.

Vse kategorije oskrbovancev – nadaljuje poročilo – so sprejemali v bolnišnico na osnovi zdravniškega spričevala o bolezni oziroma na podlagi spričevala o uboštvi, ki so ga izdajali načelniki mestnih četrti in župniki. O sprejemu je odločala bolnišnična komisija. Nad upravo bolnišnice je stala namenska komisija pri mestnem politično-ekonomskem magistratu, ki sta jo sestavljala en magistratni svetnik in mestni protofizik. Komisiji so bili podrejeni vsi uslužbenci bolnišnice, in sicer inšpektor, kontrolor, duhovnik, zadolžen za kontrolo sirot na Kranjskem, kaplan, primarij in drugi zdravnik, kirurg, živilski ekonom in apotekar. Bolnišnično osebje so sestavljali: prvi bolničar s petimi bolničarki in tremi posli, paznik umskih bolnikov, vratar in prva bolničarka s petimi sestrami.

Finančna podlaga zavoda je bil sklad aktivnega kapitala v višini 428.901,16 gld., dohodki pa so bili: interesi omenjenega kapitala, zakupnine libelaričnih pogodb, kontribucije iz raznih drugih blagajn, iz davka od tujega vina, davka na tekočinske mere, davkov za sirote, volil in denarnih kazni. Leta 1808 so dohodki znašali 108.780,3/4, izdatki pa 72.019,13 3/4 gld., brez živeža in zdravil, ki so stali 342,46 50 3/4 gld.

Šolske ustanove

Anketni vprašalnik je predvideval poročanje o vzgojnih zavodih (*Case di educazione pubblica*),²⁹ za katere poročevalci najprej opozarjajo, da jih v Trstu ni bilo, ker so obstajale le javne šole. Med nadaljevalnimi je na prvem mestu navedena gimnazija (*Ginnasio*), v kateri so se mladi, prihajajoči z osnovami znanja iz drugih šol, učili v latinskem in delno grškem jeziku, pridobivali znanje iz zgodovine, prirodoslovja, zemljepisa, aritmetike in verouka. Mesto direktorja te šole, v kateri so poučevali štirje profesorji, je zasedal predstojnik magistrata. Letni strošek za plače predstojnika, učnega in pomožnega osebja (enega sluga) je znašal 2.733,45 gld., za šolske prostore, profesorska stanovanja in kurjavo pa še dodatnih 770 gld. Krili so se delno iz sklada bivšega jezuitskega samostana, delno iz verskega sklada in delno iz mestne blagajne.

V štirirazredni nemški normalki (*Scuola normale tedesca*) so se učenci učili branja, pisanja, slovnice, zemljepisa, aritmetike, geometrije, risanja in verouka. Ta šola je spadala pod nadzor škofijskega ordinariata, zaposlenih je imela, poleg ravnatelja, sedem profesorjev in

enega sluga, en kanonik pa je opravljal vlogo inšpektorja.

Namen in predmetnik Matematične in navtične šole (*Scuola di matematica e nautica*) – je poročala statistična komisija – sta bila obče znana in zato niso o tem podrobneje poročali. V tej šoli je bil zaposlen en sam profesor z letno plačo 870 gld., ki jih je izdajala skupaj s 150 gld. za stroške in potrebščine komorna blagajna, medtem ko je najemnino prostorov v višini 657,20 gld. krila mestna blagajna. Nadzorništvo je pripadalo magistratnemu predstojniku.

Med trivialkami (*Scuole triviali*), se pravi osnovnimi šolami za dečke in deklice, so bile v mestu štiri nemške in dve italijanski, vsaka s svojim učiteljem, ki je otroke učil branja, pisanja, slovnice in računstva. Na podeželju so bile trivialke v Križu, na Proseku, v Bazovici, na Opčinah, v Škednju, Barkovljah in na Katinari, v njih so duhovniki poučevali osnove branja, pisanja, računanja in verouka. Letni strošek trivialnih in normalne šole je znašal 10.047,10 gld. in se je črpal iz sklada za normalke, verskega sklada, komorne blagajne, mestne blagajne in študijskega sklada. Medtem ko gimnazijska mladina ni plačevala šolskih pristojbin, so učenci normalke v 1. in 2. razredu plačevali 20 kr., v 3. in 4. pa 30 kr. mesečno.

Redovnice še edinega v Trstu obstoječega samostana sv. Ciprijana so imele šolo za deklice (*Scuola del Monastero di San Cipriano*), in sicer po predmetniku normalke z dodatkom ženskih del. Tudi ta šola je bila javna in pod nadzorstvom škofijskega ordinariata.

V babiški šoli (*Scuola di ostetricia*) je mestna in podeželska dekleta poučeval porodničarstva profesor Giovanni Batta Capeler s plačo 750 gld. letno na stroške občinske blagajne, ki je izdajala še 90 gld. za njegovo stanovanje in kurjavo ter podpore po 12,30 gld. za revnejše učenke s podeželja.

Realna šola (*Scuola Reale*), ki je bila ustanovljena s cesarskim ukazom šele januarja 1809, ni še imela dijakov. Zaposlenega je imela samo ravnatelja Giovannija Prechtla, ki je prejemal letno plačo 1815 gld. iz študijskega sklada in se je ukvarjal z organizacijo ter ustrojem šole po vzoru dunajske realne akademije, a s posebnostmi, ki jih je narekovala tržaška specifičnost. Šola je bila namenjena poučevanju jezikov, ki so bili v Trstu v rabi, in vseh ved, potrebnih za vzgojo dobrega trgovca, izkušenega gospodarstvenika, praktičnega pomorščaka ali razsvetljenega obrtnika.

Poleg omenjenih so obstajale še judovska šola, srbskoppravoslavna in grška šola, ki so jih financirale verske skupnosti same, 25 šol za osnovno izobraževanje otrok od petega leta starosti naprej in 30 konzervatorijev za otroke, stare do pet let. Posebno nadarjeni študenti so bili deležni javnih podpor. Deset štipendij po 60 gld. in štiri po 12 gld. je bilo vsako leto na voljo iz sklada bivšega se

29 Mišljeni so po vsej verjetnosti internati.

menišča; pet štipendij po 150 gld. so prejemali študenti filozofije, tri štipendije po 200 gld. študenti medicine, kirurgije in prava, za teologijo je bilo na voljo sedem štipendij po 200 in dve po 75 gld., varovancem navtične akademije pa so bile namenjene štiri štipendije po 100 gld. Razen prvih je vse druge štipendije nudil mestni magistrat.

Socialne ustanove

Tržaški ubožni inštitut (*Istituto dei poveri*), ki ga poročevalci pripisujejo iniciativi Jožefa II., je bil namenjen oskrbi posameznikov, v prvi vrsti Tržčanov, ki zaradi starosti in kritičnih razmer niso bili več zmožni samostojnega preživljanja. Spadal je pod mestni magistrat, vodila pa ga je deputacija, sestavljena iz enega magistratnega svetnika in dveh poverjenikov mestnega sveta ter skupnosti veletrgovcev. Inštitut je imel kot finančno podlago sklad v višini 77.500 gld. aktivnega kapitala, ki so ga upravljali uradniki mestne blagajne. Viri dohodkov so bili: interesi na kapital, 5-odstotni delež daca od prodanega vina in olja ter od mere za tekočine, oporočni legati, nabirke, nabrane po domovih, v cerkvi in na cerkvenih vhodih, razna posvetila, dobrodelna darila, miloščine, zbrane po pridigi in še nekateri drugi. Osnovni finančni vir sklada so tvorile prve tri postavke, miloščine in darovi pa so bili v pristojnosti duhovnikov, ki so jih sami pobirali in delili potrebnim. Podpore so bile štirih vrst in leta 1808 so se razdelile kot sledi: polno podporo 8 kr. dnevno je prejelo 94 oskrbovancev, tričetrtinsko 194, polovično 671 in četrtinsko 57 oskrbovancev. Od skupnega stroška 7.058,10 gld. je prišlo od duhovniških nabirk 4.616,59 1/2 gld., glavni sklad pa je izplačal 2.441,10 1/2 gld.

Druga dobrodelna ustanova je bil Pomorski zavod (*Pio istituto di marina*), ki ga je bil ustanovil Jožef II. kot nadomestilo ukinjene bratovščine sv. Nikolaja. Ta ustanova je pomagala zaslužnim, onemoglim ali obubožnim pomorščakom in mornarjem, njihovim vdovam, nedoletnim otrokom, nezmožnim samopreživljanja; nagrajevala je reševalce oseb iz morja in z ladij oziroma bark pred potopitvijo. Zavod je sodil pod pristojnost deželne vlade, upravljal pa ga je upravitelj s pomočjo blagajničarja in nadzornika. Zavod je razpolagal s fondom 40.390,30 gld. aktivnega kapitala, investiranega v višini 4,5- in 6-odstotnega donosa. Dohodki so bili: obresti, zakupnine libelaričnih pogodb, najemnine stavb, kontribucije ladij, in sicer 12 odstotkov od sidrne in tovarne davščine (*alboraggio*), ki so ju plačevale pristaniškemu kapitanijemskemu uradu. Leta 1808 so prihodki Pomorskega zavoda znašali 3.778,49 gld., izdatki pa 100 gld. za plačo upravitelja, 200 gld. za plačo zdrav-

nika, 2.150,58 gld. za druge stroške. Blagajniški preostanek je torej znašal 1.627,51 gld.

V poročilu o javnih zavodih je nato omenjena tudi ladjedelnica (*Stabilimento del cantiere*) za popravilo in gradnjo trgovskih ladij. Njen lastnik je bila družina Panfilli, ki je bila dolžna nuditi ladjam potrebne storitve po določenih tarifah. Ladjedelnica – je zapisano v poročilu – je zaposlovala mnoge poklice, ki so dajali zaslužek in prežitek številnim osebam. Razen teh splošnih informacij, nakazanih v 2. poročilu v prikazu gospodarskih panog, ni o ladjedelništvu podrobnejših gospodarskih poročil, kar daje misliti o nepopolnosti ohranjenega statističnega gradiva, saj ni verjeti, da se nova oblast ni zanimala za trgovskopomorsko kot tudi vojaškostrateško gospodarsko proizvodno panogo, kakršna je bila ladjedelništvo.

9. IN 10. POROČILO: O DRŽAVNI POSESTI IN NJENEM DONOSU TER O GOZDOVIH IN VODAH

Ker je bila edina posest, od katere je država imela prihodek, gozd v Lipici, je statistika poročala o tem v 10. poročilu. Na Tržaškem – je v njem zapisano – ni bilo vodnih bogastev, iz katerih bi država imela prihodke, z izjemo kanala, omenjenega v 6. poročilu. Obstajala pa sta dva gozdova, prvi, imenovan Farned, je bil občinski, drugi, lipiški gozd, pa državni. Farned se je razprostiral približno 700 kl. vzhodno od mesta po hrbtu istoimenskega griča. Meril je 309.622 kv. kl.³⁰ brez zgornjega dela, ki ga je lahko izkoriščala skupnost na Katinari. To je bil hrastov les dokaj skromne rasti pod pasivno upravo. Zanj je namreč skrbel le čuvaj z nekaj pomočniki, ki so se trudili le preprečevati sečnjo in pašo. Ker gozd ni bil ograjen, niso bili kos pustošenju, ki je nastajalo zaradi kraje lesa in uničevanja poganjkov s strani živine. Javna uprava ni imela od tega gozda nobenega dohodka, pač pa stroške za čuvaje v višini 800 gld. letno.

Lipiški gozd, na meji tržaškega ozemlja, je meril 798.900 kv. kl., ograjen je bil z nizkim zidom in vseboval mnoge vrste dreves. Služil je, kot tudi tamkajšnje seno, izključno potrebam lipiške dvorne kobilarne in njenemu osebju, podvržen pa je bil neposredno državni upravi, zato – podčrtujejo poročevalci – ni bilo mogoče v tej zvezi navajati nobenih obračunov.

11. POROČILO: POSREDNE IN NEPOSREDNE DAVŠČINE

Trst in njegovo občinsko ozemlje ni bilo podvrženo nobeni neposredni glavarini in niti zemljiški ali stavbni davščini. Ta status je mesto uživalo vse od prostovoljne podreditve avstrijski kroni. Vladar je prek mestne blagajne prejemal le posredne letne davščine, in sicer:

30 Kvadratnih klafter (kv. kl.). Kvadratna klaftera = 3,597 m².

1. 600 gld. namesto 100 veder vina, ki jih je mesto podarilo avstrijskemu vladarju ob podreditvi leta 1382 in jih do leta 1744 plačevalo v naravi.
 2. 2.600 gld. od nekdanjega ribjega daca, ki so ga svojčas pobirali od ribjega uvoza za prehrabene potrebe prebivalstva. Po odpravi tega daca je bil vladar postavil ekvivalentno davščino, da bi spodbudil krajevni ribolov, omejil uvoz tuje ribe in spodbudil konkurenco prodajalcev.
 3. Mesni davek.
 4. Cenzus 1 k na kv. kl. pozidanega zemljišča v Novem mestu in na območju bivšega jezuitskega samostana sv. mučenikov. Davščino je bil uvedel vladar ob prodaji kameralnih gradbenih zemljišč zasebnikom po nizki ceni 4 kr. 30 na kv. kl. za izgradnjo Novega Mesta.
 5. Štiridesetina od uvoženega olja.
 6. Upravne davščine. Te je pobiral za občino posebni urad na javne storitve, usluge in koncesije, ki jih je dajala politična uprava.
 7. Trgovski davek po tarifi za civilne razsodbe na Merkantilnem in meničnem sodišču.
 8. Poštne od poštnih pošilk, odpravljenih prek tržaške poštne uprave.
 9. Pristaniške pristojbine, ki jih je pobirala pristaniška uprava.
 10. Davek na dostavljanje blaga, ki ga je pobiral poseben urad od voznikov, in sicer 2 $\frac{3}{4}$ kr. na stot pri uvozu in 3 kr. na stot pri izvozu.
 11. Mitninske pravice, ki so jih pobirali na dveh mestnih mitnicah (barriere).
- Prihodki od navedenih davščin leta 1808 so prikazani v tabeli 3.

Tabela 3: Davčni prihodki:**Table 3: Tax revenue:**

ekvivalent 100 veder vina	600 gld.
ekvivalent bivšega ribjega daca	2.600
mesni davek	1.260
zemljiški cenzus	1.369,44 $\frac{1}{2}$
štiridesetina od uvoženega	18.341,11
upravne in trgovske davščine	14.290,45 $\frac{1}{2}$
poštne	245.675,54
pristaniške pravice	10.495,42 $\frac{1}{2}$
davek na dostavo blaga	23.203,57 $\frac{3}{4}$
mitninske pravice	6.664,35
skupno	324.501,51 $\frac{1}{4}$ gld.

12. POROČILO: HIPOTEKE

Pri rubruki o hipotekarnem sistemu so poročevalci navedli, da v Trstu ni bilo namenskega urada za hipoteke. Pač pa je obstajal intabulacijski (zemljiškoknjižni) urad, kjer sta bila dva kanclista zadolžena za vodenje hipotekarnega registra in arhiviranje kopij zadevajajočih

aktov; vpisovala sta zemljiškoknjižne vloške v glavno knjigo in izdajala zemljiške ekstrakte, spričevala in kopije hranjenih spisov, nanašajočih se na intabulirane nepremičnine. Davščine od vseh sodnih odredb zemljiškoknjižne narave so šle neposredno glavnemu davčnemu uradu v Trstu. Tako tudi plačila za izpise, spričevala in kopije, ki pa jih je sprejemal zemljiškoknjižni urad in jih je bilo leta 1808 za 396,56 gld. O neprimerno večjem neposrednem zemljiškoknjižnem davčnem prilivu v glavni davčni urad komisija ni imela informacij. V zemljiškoknjižnem uradu so bili zaposleni štirje uslužbenci, ki so letno stali 3.000 gld. Po potrebi so zaposlovali dodatnega pisarja za 1 gld. na dan.

13. POROČILO: TOBAK, KOLKOVINE IN SOL

Uprava tobačnega monopola in kolkovin sta bili združeni v enem uradu. Osebe so sestavljali upravitelj z letno plačo 1.300 gld., kontrolor s plačo 900 gld., kancelist, strežnik, glavni revizor za mesto, glavni revizor za okolico, 4 revizorji in 22 čuvajev, od tega 5 načelnikov. Upravitelj in kontrolor, ki sta koristila tudi stanovanjske prostore v uradu, sta odgovarjala neposredno komorni direkciji na Dunaju. Ob upravljanju vseh zadev sta bila dolžna vzdrževati tudi red, skrbeti za dobro gospodarjenje in dvig prodaje blaga. Drugo osebo je imelo nalogo nadzorovati to vejo financ, bdeti nad tihotapstvom in tujim tobakom, ki so ga imeli trgovci v skladiščih. Urad je hranil ključne teh skladišč in nadzoroval tobačno trgovino s tujino, ki je bila prosta vsake dajatve. Da bi bil nadzor čimbolj učinkovit, je bil tobak ob prihodu in odhodu iz pristanišča ter v skladišča in iz njih podvržen strogemu birokratskemu postopku in vodenju dokaznih dokumentov. Za preprečevanje in zatiranje tihotapstva je osebo s pomočjo vojaških izvidnic nadzorovalo tudi meje občinskega ozemlja, opravljalo hišne preiskave in pazilo na delovanje prodajalcev tobaka. Tako tobak kot kolkovine za potrebe mesta so prihajale tržaškemu glavnemu oskrbovalcu iz Ljubljane na njegovo prošnjo, odobreno od krajevnih oblasti.

V Trstu in na vsem občinskem ozemlju je bil v veljavi le kolek za 3 kr., in sicer na podlagi starega privilegija, ki je ostajal v veljavi kljub naraščanju te davščine. Leta 1808 je znašal prihodek od prodaje tobaka 234.254,7 $\frac{3}{4}$ gld., od kolkovin pa 9.463,54 gld.; proviziji za vodji uradov sta bili 14.436,9 gld. in 331,13 $\frac{3}{4}$ gld., stroški za plače, pokojnine in stanovanjske najemnine 16.100,40 $\frac{3}{4}$ gld., čisti dobiček je torej znašal 212.849,59 $\frac{1}{4}$ gld.

Upravljanje solnega državnega monopola je bilo v pristojnosti posebnega urada, ki se je ukvarjal s kupoprodajo soli. Vsak tovor iz tujine je moral biti predan upravi in, če ga ta ni odkupila v 24 urah, odpeljan iz mesta. Uprava se je s soljo oskrbovala v krajevnih solinah v Škednju in Žavljah, na Siciliji, Sardiniji, v Španiji, Berberiji in na Malti. Lokalne soline

Tabela 4: Prodaja soli in prihodek od solnega daca leta 1808:**Table 4: Salt sales and salt tax revenue in 1808:**

tuje bele soli	65.288,4/16 metzen ³¹	po 4 gld.	261.153 gld.
domače črne soli	6.833,1/16 metzen	po 3 ½ gld.	23.915 gld.
skupno	72.121,5/16 metzen		285.068,34 1/8 gld.

Prihodek od solnega daca je bil	71.964,20 1/8 gld.
Stroški so znašali	96.153,48 4/8 gld.
Čisti dobiček, prenesen v bankalno blagajno v Ljubljani, je znašal	260.879,14 6/8 gld.

so zaradi slabega obdelovanja in opuščanja pomembnega dela solinarskih polj dajala pridelek le za nekaj tednov tržaških potreb. Večina soli je torej prihajala iz tujine. Lokalni proizvod so lastniki solin oddajali solni upravi po 1,16 gld. na star bele in po 1 gld. na star črne soli. Za ceno tuje soli se je uprava sproti pogajala. Plačevala jo je polovico v denarju, polovico v papirnatem denarju dunajske banke. Najvišja plačana cena je bila 1 gld. 30–40 kr. na star. Prodajna mesta soli so bila v skladiščih solne uprave, v starem lazaretu in na sedežu uprave v mestu. Prodajna cena je bila za lokalno sol 3 gld., za uvoženo 4 gld. na star. Sol so prodajali tudi na Kranjsko. Za to sol so odjemalci plačevali dac 1,37 gld. na star, če je bila uvožena, za domačo pa 58/4 kr. Prebivalci mesta in okolice so plačevali na star tuje soli 30/8 kr. daca, za domačo pa ničesar.

Vse prejemke je blagajna solne uprave vsake tri mesece predajala bankalni blagajni v Ljubljani, račune pa upravi bankalne blagajne v Gradcu. Uprava solnega urada je bila zaupana upravitelju (1.364 gld. letne plače in stanovanje) in kontrolorju (856 gld. in 75 gld. za stanovanje). Drugo osebje so tvorili en uradnik, trije asistenti, strežnik, pet merilcev in pet čuvajev, ki so prejeli 3.368,24 gld. plače in 72 gld. za stanovanja.

Pod tržaško upravo je spadal tudi filialni solni urad v Devinu na Kranjskem, ki pa je vodil samostojno knjigovodstvo in poročal neposredno v Gradec. V tem uradu so bili zaposleni agent, kontrolor, skladiščnik in dva merilca, ki so prejeli skupno 640,30 gld. plače in koristili brezplačno stanovanje. V Devinu so sol pošiljali iz Trsta, prodajali pa so jo po enaki ceni, in sicer po vsej goriški grofiji in kranjskem Krasu.

Leta 1808 so prejemki od prodaje v Devinu znašali 124.361,25 6/8 gld., stroški 18.577,40 6/8 gld., čisti dobiček 105.783,40 gld. Celotna tržaška prodaja je torej nanese 366.662,54 6/8 gld.

14. POROČILO: POŠTA IN POŠTNA KOČIJA

Poštna služba je bila razdeljena na dva dela: pisemsko pošto (*Posta delle lettere*) in poštno kočijo (*Carrozza della posta ossia Diligenza*).

Pisemska pošta

Glavni poštni urad v Trstu sta vodila upravitelj in kontrolor. Poštnina za poldekagramsko pismo je znašala za cilje znotraj monarhije 12 kr., za tujino pa 24 kr. Prihodke od poštnin so vsak mesec predajali v komorno blagajno v Trstu, pobotnice plačil pa vsake tri mesece skupaj s knjigovodskim registrom prihodkov ter dokumentacijo posredovali v pregled dvornemu poštnemu računovodstvu na Dunaju. Leta 1808 so prihodki od poštnin znašali 253.342,4 gld., odhodki 7.666,9 gld., čisti prihodki 245.675,54 gld. Plače uradnikov celotnega okraja so znašale 6.582 gld. Uradnikom je bilo na voljo brezplačno stanovanje v stavbi glavne pošte, imeli pa so še kak mali negotov dobiček od nekaterih poštних storitev. Pod tržaško poštno upravo je spadal tudi poštni mojster iz Križa, ki je vodil ločeno računovodstvo in dobival iz Trsta svojo plačo in druga sredstva za svoje storitve.

Poštna kočija

Špedicija pošte, se pravi prevoz vsega, kar je poštni urad sprejemal za dostavo znotraj in izven države, je bila v pristojnosti direktije poštne kočije. Poštne pošiljke so bile lahko: pisma in paketi, zaboji z zlatim, srebrnim ali bakrenim denarjem, z dragulji ali drugimi dragocenostmi za skupno težo od 100 do 150 funtov, po potrebi tudi do dva, tri in še več stotov; paketi spisov za vsaj 100 funtov teže. Prepovedane so bile škodljive in nevarne pošiljke, kot na primer kisline, vnetljive tekočine, eksplozivni ipd.

Poštino za destinacije znotraj države so lahko plačali pošiljatelj ali prejemniki, za tuje cilje samo pošiljatelj. Vse pošiljke z denarjem ali dragocenostmi so imele prednost. Izjemno težke pošiljke denarja so lahko odpravljali s posebnimi zasebnimi vozniki, ampak z dokazilom poštne uprave, da jih poštna kočija ni mogla sprejeti. S poštno kočijo je lahko proti plačilu ob odhodu potovalo tudi pet oseb. Poštna kočija je potovala enkrat tedensko na Reko in dvakrat na Dunaj. Ko je bila trgovina v polnem teku, je ob kočiji potoval še en dvo-

31 1 metzen = 61,526779 litra.

ali štirivprežni voz z večjimi pošiljkami. Urad za prevoz pošte je bil ločen od poštnega urada in odvisen v okviru glavne direkcije poštних kočij na Dunaju neposredno od dvorne komore za trgovino in finance, ki je posredoval tudi svoje računovodske izkaze.

Direkcija tržaške poštne kočije je pripadala špediterju z 850 gld. letne plače in kontrolorju s plačo 630 gld., ki sta koristila tudi brezplačno stanovanje. Drugo osebje je tvorilo šet kočijažev za Dunaj, eden za Reko, en stalni pismonoša, ena oseba, zadolžena za pripravljanje paketov, en skladiščnik, en plačanec. Uradnike je imenovala državna oblast, kočijaže glavna direkcija poštne špedicije, pismonošo in skladiščnika tržaški urad poštne kočije. Leta 1808 je bil prihodek 60.344,36 gld., plače in stroški so znašali 12.323,29 gld., neto dobiček, predan na Dunaj, je bil 48.021,6 gld. (brez plačil naslovnikov). Pod tržaško upravo poštne kočije so sodile tudi postaje v Sežani, Razdrtem, Materiji, Lipi in na Reki. Vse pa so računovodsko poročale neposredno centralni dunajski direkciji.

15. POROČILO: O RUDNIKIH IN UPRAVI RUDNIH BOGASTEV

Edini rudnik je bil premogokop v lipiškem gozdu, ki so ga s pooblastilom rudniške uprave v Idriji izkoriščali nekateri zasebni podjetniki za potrebe svojih obratovnic (čistilnice sladkorja, milarne in podobni).

16. POROČILO: CARINE

Na glavnem tržaškem carinskem uradu je bilo zaposlenih 30 uradnikov. Vodstvo so sestavljali upravitelj in dva kontrolorja. Urad je bil zadolžen tudi za inšpekcijo in njemu podrejeni so bili na Tržaškem krajevni carinski uradi v Bazovici, na Opčinah, Proseku in v Žavljah, pod Goriško grofijo urada v Razdrtem in Sežani, na Kranjskem pa uradi Postojna, Klanec, Materija in Senožeče. Glavni urad v Trstu je pobiral carinske prejemke vseh omenjenih carinskih postaj, vodil račune, predajal prejemke vsake tri mesece v blagajne in poročal knjigovodstvom na Dunaju, Ljubljani in Trstu. Kopije knjigovodske dokumentacije je posredoval bankalni upravi v Gradcu, pod katero je urad neposredno spadal.

Postavke, ki so jih neposredno upravljali v Trstu, so bile:

1) trošarine in izvozne ter uvozne carine (*Dazi doganali di Consumo, Esito e Transito*).

Trošarino (*dazio di consumo*) so plačevali za vse blago, namenjeno lokalni porabi, ki je iz Trsta prestopilo v Goriško grofijo in v Kranjsko vojvodino. Za blago, ki je bilo namenjeno porabi v teh dveh deželah, so plačevali carino tamkajšnjim uradom, ostalo pa v Trstu. Izvozno carino (*dazio d'uscita* ali *esito*) so plačevali za blago, ki je zapuščalo ali vstopalo v avstrijsko državo in še ni bila plačana tovrstna davščina. Kot prosto pristanišče – so

naglašali poročevalci – je bil Trst z vidika trgovine, in torej carinsko gledano, kot če bi bil tujina, z izjemo prerogativ, ki so jih uživale nekatere manufakture. Carino so pobirali na podlagi tarife z dne 2. januarja 1788, in sicer po novi izdaji tarife iz leta 1807. Prihodek so vsake tri mesece predajali bankalni blagajni v Ljubljani. V letu 1808 je ta davčni priliv znašal 299.464,37 7/8 gld. Stroški so znašali 86.434,7 6/8 gld. (plače, stanovanja, potovanja, pokojnine, uradovni stroški, vzdrževanje kordona, nagrade za preprečevanje tihotapstva, povračila, gradnje, restitucije daca). Čisti dohodek je bil torej 213.030,30 1/8 gld.

2) davek na vino (*Imposizione sul Vino*)

Davek na vino so pobirali na podlagi tarife z dne 26. januarja 1767, in sicer na vse vino, ki so ga pošiljali iz Trsta na Kranjsko. Prejemke so na tri mesece predajali bankalni blagajni v Ljubljano in so leta 1808 znašali 7.562,56 3/4 gld. Izdatki za plače, uradniške potrebščine in pokojnine so znašali 1.553,3 3/8 gld., čisti prihodki pa 6.009,53 3/8 gld.

3) mesni davek (*Mittelding in Fleishkreutzer*)

To carino so plačevali za vso govedino za zakol, ki so jo uvažali na Tržaško. Pobirali so jo na carinskih postajah v Bazovici, na Opčinah in Proseku. 10 odstotkov od prejemkov je šlo kot plačilo za zaposlene. Izvor dajatve – piše v poročilu – ni bil znan, obstajala pa je mnogo let. V zakupu jo je imela tržaška občina na osnovi pogodbe, ki se je izgubila, za letno vsoto 12,60 gld., pobiranje pa je bilo poverjeno omenjenim trem uradom na podlagi dekreta ministrske deputacije z Dunaja z dne 7. decembra 1752. Leta 1808 je priliv znašal 17.986,28 1/2 gld., izdatki 3.595,47 5/8 gld., čisti blagajniški zaslužek, vplačan tržaški mestni blagajni, pa 14.390,40 7/8 gld.

4) štiri desetine od olja (*Quarantesimo dell'Oglio*)

Ta davščina, v veljavi od leta 1796, je bila odmerjena na olje, ki so ga iz Trsta izvažali po kopnem. Tarifo je določala letno deželna vlada. Leta 1808 je znašala 100 kr. za 100 funtov. 4 odstotke prejemkov, ki so jih vsake tri mesece oddajali deželni komorni blagajni, je pripadalo uradnikom. Leta 1808 je priliv znašal 9.210,27 1/2 gld., izdatki za razne stroške 869,16 1/2 gld., čisti dobiček 8.341,11 gld.

5) vinski dac (*Dazio del vino*) so plačevali za vse na Tržaškem pridelano vino, izvoženo na Kranjsko, in sicer po tarifi od 20. septembra 1807. Prihodke je uživala Kranjska in so jih plačevali vsake tri mesece v deželno blagajno v Ljubljani. Leta 1808 je priliv znašal 1.106,32 1/4 gld., stroški 230,25 1/4 gld. (plače po 50 gld. za vsakega načelnika tržaškega davčnega urada in 10 odstotkov za osebje, ki je dac pobiralo), čisti dobiček 876,7 gld.

6) cestnino (*Muda stradale*) od Trsta do Postojne in od Trsta do Materije so plačevali po tarifi z dne 10. decembra 1808 v sklad za vzdrževanje cest. Leta 1808 je priliv znašal 10.071,7 gld., stroški 606,59 3/4 gld., čisti

dobitek, predan deželni blagajni v Ljubljani, 9.464,7 ¼ gld. V Postojni so pobirali še eno cestnino (po tarifi iz leta 1766), ki je pripadala bankalni blagajni in je bila že všteta v strošek bankalnega daca pod 1.

Tabela 5: Preglednica vseh carinskih davkov za leto 1808:

Table 5: Table of all customs duties in 1808:

koristnik	vrsta davka	čisti priliv (gld.)
Bankalna uprava	1.	213.030,30 1/8
	1.	6.009,33 3/8
Skupno		219.040,23 ½
Dvorna komora	3.	1.260
	4.	18.341,11
Skupno		19.601,11
Mesto Trst	3.	14.390,40 7/8
Kranjska	5.	876,7
	6.	9.464,7 ½
Skupno		10.340,14 ½

Načelniki carinske uprave so bili carinski načelnik (s 1.300 gld. plače), prvi kontrolor (1.170 gld.) in drugi kontrolor (1.040 gld.). Vsi trije so imeli brezplačno stanovanje v stavbi carine, dobivali so fiksni odstotek od priliva (kjer navedeno) in honorar v višini 2 ½ odstotka od prodaje zaseženega tihotapskega blaga. Honorarji so znašali 699,19 gld., 350,24 gld. oziroma 350,24 gld. Poleg tega so prejeli še 5 odstotkov čistega državnega davčnega donosa od vsega zaseženega blaga v okraju.

17. POROČILO: MESTNE DAVŠČINE

Mestnih davščin (*Imposte urbane*) je bilo več vrst. Ene so se stekale v mestno blagajno, druge v blagajno ubožnega sklada. Mestni blagajni so bile namenjene sledeče:

Veliki vinski dac (*Dazio grande dell'Educlilio del Vino nella Città, e Distretto annessovi*), ki je znašal 22 ½ odstotka maloprodajne cene domačega in tujega vina, pri čemer so krčme (*osterie*), kjer je bilo vino na voljo za neposredno uživanje v kozarcu, imele 5-odstotni popust, v primerjavi z gostilnami (*trattorie*) in gostilnami s prenočišči (*locande*), kjer so vino prodajali v steklenicah. Za belo in črno navadno vino, v prodaji pri marketenderjih v vojašnicah, so plačevali samo 40 kr. davka na vedro, navadno vino za vojaško bolnišnico pa samo 15 kr. Druge vrste vina za vojsko niso uživale olajšav. Za *liquore*³² v prodaji po kozarcu ali steklenici

v kavarnah, gostiščih s prenočišči, gostilnah in pri trgovcih z vinom je bila višina daca po domeni. Domača in tuja žonta (*giunta*)³³ ni bila obdavčena.

Davek na mero za olje in tekočine (*Dazio della Misura dell'Olio, e Fluidi*) je znašal za olje 3 kr. na vedro (ekvivalent 107 funtov dunajske mere), za domače in uvoženo vino pa 2 kr. na dunajsko vedro (40 bokalov) in 3 kr. na bariglo (46 in 2/3 bokala). Davščine na mere za tuj *liquore*, žonto, kis, žganje, vinski špirit, rum in acetino so bile enake vinskim.

Davek "della Rasa" je bil davek v višini 2 kr. na vsako arnaso olja, ki je zapuščala Trst.

Davek na les (*Dazio del legname*) je znašal 5 odstotkov prodajne cene obdelanega lesa, ki je zapuščalo tržaško občinsko ozemlje in ki so ga bili kupili v mestu prebivalci tržaških vasi, 3 ½ odstotka na prodajno ceno pa so plačevali za obdelani les, ki je zapuščal tržaško občinsko ozemlje in ki so ga bili kupili v tržaških skladiščih trgovci z lesom. Les v tranzitu prek tržaškega pristanišča ni bremenila nobena davščina.

Davek na pivo, žganje in rozolij (*Dazio della Birra, Acquavite, e Rosolio*). Pivo, zvarjeno v Trstu, je bremenil davek 40 kr. na vedro, s tem da je bilo vsako šesto vedro neobdavčeno. Ravno tako niso plačevali davka za pivo, namenjeno porabi pivovarjev in njihovim slučajnim potrebam. Uvoženo pivo je bremenil davek 40 kr. na vedro in to brez olajšav. Če je bilo pivo avstrijsko, so ob uvozu plačevali dodatno davščino, in sicer do 40 kr. na vedro. Dac na žganja in rozolije, vključno z rumom, in na druge špiritne pijače so določali na akord z dotičnimi minutisti.

V blagajno ubožnega sklada so se stekale sledeče davščine:

Vinski dac za revne (*Dazio del Vino dei Poveri*), ki je znašal 1 gld. na vedro tujega vina in 3 kr. na vedro avstrijskega vina, ki so ga uvozili v Trst za porabo. Za vino iz vinogradov v tržaški občini (tako navadno kot *liquore*) in tržaško žonto niso plačevali davščin, ravno tako za avstrijsko in inozemsko vino v tranzitu, pokvarjeno ali skisano vino. Tuja žonta je bila obdavčena s 30 kr. na vedro, avstrijska s 3, inozemsko vino za ladijske posadke s 30 kr., žonta s 15 kr., avstrijsko vino in žonta za posadke s 3 kr. Za uvoženo inozemsko grozdje so plačevali ½ kr. davka na funt.

Davek na orodje za oljno mero (*Dazio degli Utensili della Misura dell'Olio*) je znašal 1 kr. na vedro olja, ki je prišlo na tržaška tla. Olje v tranzitu na ladjah je bilo te davščine oproščeno.

Vse omenjene davščine so bile v pristojnosti magistrata, in sicer posebne uprave, ki so jo sestavljali upravitelj, dva kontrolorja in potrebno število pisarjev, asistentov, merilcev in čuvajev, skupno 28 oseb. Letni

32 Vino višje gradacije in določene sorte.

33 Pijača, pridobljena z namakanjem tropin v vodi.

stroški za plače upravnega osebja mestnih davščin so znašali 5.866 gld., za plače ubožnih dacov 1.894 gld. (od tega je upraviteljska letna plača znašala 1.200 gld., kontrolor dacov je prejemal 1.000 gld., kontrolor ubožnega daca pa 600 gld.), preostali stroški uprav pa 2.350,15 gld. oziroma 575,4 gld. Prihodek od mestnih davščin je leta 1808 znašal 457.8651,27 gld., od ubožnega daca 77.865,40 gld., čisti priliv pa 525,031,48 $\frac{3}{4}$ gld.

Iztržek za javne blagajne je bil v resnici manjši, ker je bilo od dohodka, če je presegal vrednost zakupnine, treba odšteti sledeče deleže: od dohodka velikega vinskega daca in daca na vinsko mero 1 odstotek za upravitelja, 2 odstotka za podrejeno upravno osebje, 5 odstotkov za zavod za revne; od drugih občinskih dacov je šlo 6 odstotkov upravitelju in 4 odstotke kontrolorju; asistent daca za pivo je prejel 2 odstotka kot nagrado; 1 odstotek od ubožnega daca je šel upravnemu osebju kot provizija, 6 odstotkov od daca na orodje za mero olja je vnovčil upravitelj, kontrolor pa 4 odstotke.

V občinske blagajne so se stekale še nekatere davščine. Davek na sol, ki se je delil na davek na sestier (*del sestiere*) in davek od mernika (*del moggio*), je bremenil tržaško in uvoženo sol. V Trstu pridobljena sol je bila obdavčena z 48 soldi na sestier³⁴ in s 4 soldi na star, tuja sol pa je bila obdavčena samo s 4 soldi na star. Davek na tržaško sol je vnovčila neposredno občinska blagajna, tistega od tuje soli pa ga je za občino pobiral solni urad (*Ufficio del sale*). Leta 1808 je znašal prihodek od solnega davka 848,7 $\frac{3}{4}$ gld. Od tega je šlo 18 gld. za plačilo uradnika solnega urada, ki je vnovčil davek od tuje soli. Zaslugek od solnih davščin je bil namenjen vzdrževanju tržaskih solin.

V mestno blagajno se je nato stekal mesni krajcar (*Fleischkreutzer*), se pravi davek na uvoženo govedo za zakol, ki so ga pobirali na mitnicah. Priliv od tega davka je leta 1808 znašal 14.336,16 gld., manj 1.260 gld., kar je šlo v komorno blagajno, in 10 odstotkov provizije za te državne urade.

Cestnina v višini 3 kr. za vsakega vpreženega konja ali par volov in za vsako natovorjeno mulo ali konja, namenjene v mesto ali iz njega. Ta davščina je leta 1808 navrgla mestni blagajni 8.465,15 gld., ki so bili namenjeni vzdrževanju dveh glavnih trgovskih cest. Uradniki, ki so ob dveh zapornicah (*barriere*) ob vhodu v mesto davek pobirali, so dobivali 7-odstotno provizijo.

Med občinske davke lahko prištejemo tudi sodne takse mestnega in deželnega sodišča, pretorskega sodišča in zemljiškoknjižnega urada. Občinska blagajna je iz teh davčnih postavk, ki jih je pobiral glavni davčni urad, pobrala leta 1808 21.065,50 $\frac{1}{2}$ gld. Občinska blagajna je v komorno blagajno prispevala $\frac{3}{5}$ vseh uradniških plač in stroškov omenjenih uradov.

18. POROČILO: LOTERIJA

Loterija je sodila med neposredne vladarjeve regalijske. V Trstu je bilo šest kolektur, ki so bile neposredno podrejene ljubljanski upravi. Tej so predajali prejemke od stav, od katerih so bile odštete poštnine in 5-odstotna provizija za kolektorje. O višini priliva in stroških statistična komisija ni mogla poročati, ker ne deželna vlada ne magistrat nista imela vpogleda v upravljanje lota.

19. POROČILO: PRISTANIŠKE PRAVICE

Pristaniške pravice so zaračunali v pristanišču za pristaniške storitve. Te davščine so se stekale v komorno blagajno, v blagajno zdravstvene uprave in v blagajno pomorskega zavoda.

Pristaniški kapitanijski urad (*Uffizio Capitaniale del Porto*), ki je imel med poglavitnimi zadolžitvami odpravljanje ladij, je uveljavljal sledeče davčne pravice:

1. Sidrnino v višini 4 kr. na tono tonaže za vse ladje, ki so se zasidrale v pristanišču, z izjemo v Trstu zgrajenih ladij ob splovitvi in malih plovil iz sosednjih dežel, ki so prevažala prehrano (zelenjavo, sadje, ribe, seno ipd.) za tržaško preskrbo.
2. Davek na tovor (*alboraggio*), 3 kr. na tono tovara (to je 20 starov žita ali 20 veder tekočin), z izjemo blaga, ki je bilo neposredna vladarjeva last.
3. Vzdrževalni davek (*carennaggio*), to je davek na dvigovanje ladje na suho ali sprejemanje v dok za vzdrževalna dela. Ker je šlo v resnici samo za prenovo trupnega premaza, so pri tem zaračunavali polovično ceno, in sicer: za ladjo s 3 jambori 6 gld., z 2 jamboroma 4 gld., z 1 jamborom 1 gld. Če je bilo treba delo opraviti v napravah v novem lazaretu, so trijamborniki plačevali 15 gld., dvojamborniki pa 10 gld., to kot odškodnino za obremenjevanje zasedenosti pristanišča in za vsaj delno poplačilo stroškov za čiščenje pristaniških struktur.

Davek na vladno plovno dovolilo (*Passaporto del Governo*) so plačevale vsako leto ladje manjše tonaže, ki so plule v Jadranu. Ladje nad 48 t tonaže so plačevale 5 kr. na tono, manjše 4 kr.

Tabela 6: Priliv od pristaniških pravic leta 1808:
Table 6: Revenue from port rights in 1808:

sidrnina	7.737 gld.
davek na tovor	1.410,12 $\frac{1}{2}$ gld.
vzdrževalni davek	283 gld.
plovno dovoljenje	1.065,30 gld.
skupno	10.495,42 $\frac{1}{2}$ gld.

34 Solinarski predel.

Davščine so mesečno predajali komorni blagajni, ki je za plače vseh uslužbencev pristaniškega kapitanij-skega urada izdala v tabeli 7 izkazane vsote.

Tabela 7: Izdatki za plačila osebja pristaniškega kapitanij-skega urada:

Table 7: Expenditures for payments to port authority personnel:

za pristaniškega kapitana	1.400 gld. (in prosto stanovanje v stavbi sanitete)
za namestnika kapitana	870 gld.
za kontrolorja	725 gld.
za adjunkta, kompilarorja trgovskih tabel, pisarja, prvega in drugega krmarja in 18 mornarjev	9.670 gld.
skupno	11.265 gld.

V času nastanka poročila je bilo število osebja manjše. Nezasedena so bila mesta kapitanovega namestnika, adjunkta, obeh krmarjev in dveh mornarjev, sestavljalce tabelaričnih poročil pa je bil zaposlen samo začasno. Prvi trije uradniki so bili pristojni za vodenje uprave, pobiranje pristaniških pravic, mesečno so bili dolžni izkazovati obračune nadrejenim oblastem, prenesti vnovčene davščine v komorno blagajno. Iz te so se poleg plač za osebje krili stroški urada, stroški za delo v pristanišču, za vzdrževanje kanalov in pomolov in za gradnje pomorskih objektov.

Višji zdravstveni magistrat (*Magistrato alla sanità*), ki je v Trstu obstajal že od nekdanj, ob odprtju novega lazareta leta 1755 pa je bil tudi formalno organiziran, je razpolagal s samostojno blagajno, v katero so se stekali vsi dohodki od sanitetnih pravic. Ker so bili le-ti sprva nezadostni v primerjavi s finančnimi potrebami urada, je zdravstvena blagajna dobivala letni dodatek 1.153 gld. iz mestne blagajne, ki je poleg tega plačevala tudi dva magistratna provizorja, poverjena sanitetni službi. V času, ko je nastalo poročilo, je bila dotacija iz mestne blagajne še vedno v veljavi, kljub temu – je zapisano v poročilu – da so od devetdesetih let 18. stoletja dalje, ko se je razcvetela trgovska izmenjava z Levantom, dohodki od sanitetnih pravic narasli in ustvarili pozitivno bilanco. Viški dobičkov so bili investirani pri magistratni zdravstveni blagajni oziroma pri blagajni dežele Kranjske v Ljubljani, in sicer: 22.000 gld. s 4-odstotnimi interesi, 59.000 gld. s 5-odstotnimi interesi, 1.287,43 gld. s 6-odstotnimi interesi.

V blagajno višjega zdravstvenega magistrata so se stekale še sledeče postavke: davek, ki so ga je v starem in novem lazaretu plačevali za blago v karanteni, davek, ki so ga plačevali ladje v režimu svobodne plovbe v kon-

tumacu in za njihov neizkrancan tovar v lazaretih, in davek na izdajo zdravstvenih patentov odhajajočim ladjam.

Leta 1808 je sanitetni urad zaključil poslovanje z dobičkom 807,2 $\frac{3}{4}$ gld.

Tabela 8: Dohodki sanitetnega urada leta 1808 po postavkah:

Table 8: Revenue of the sanitary office in 1808 by item:

obresti od vloženega kapitala	3.907,15 gld
davki v lazaretih	9.500
davki ob ladijskih prihodih	4.400
sanitetni patenti	1.900
dotacija iz občinske blagajne	1.207,24
zakupnina ribolova v pristanu novega lazareta	300
razne občasne postavke	9.129,56 $\frac{1}{2}$
skupno	33.344,35 $\frac{1}{2}$

Stroški so znašali 32.537,32 $\frac{3}{4}$ gld., od tega 12.625,36 gld., za plače upraviteljev in uradnikov, 2.026,46 gld. za pokojnine in provizije, preostalo za pomoč, poplačila, stanovanja, uradniške potrebščine, verske obrede v lazaretnih kapelah, stroške v času epidemij, gradnje, popravila ter druge redne in izredne stroške.

SKLEP

"Statistični podatki", ki jih je naročila francoska zasedbena oblast, so bili pripravljeni v kratkem času in strnjeni, kot je videti, v dokaj pregleden in izčrpen prikaz. Naloga je bila navsezadnje uradniškega značaja, člani komisije pa so bili predstavniki državnega in mestnega upravnega aparata, ki so obvladali svoja pristojna področja in razpolagali z informacijami, ki so posredno ali neposredno sodile v okvir njihove običajne uradovne prakse. Sklepati je, torej, da izdelava poročil ni bistveno obremenila njihovih uradniških zadolžitvev. Vse kaže tudi, da je komisija pri navajanju podatkov ravnala iskreno, njeno poročanje pa lahko definiramo kot strogo tehnično in odmaknjeno. Morebitno zainteresirano poročanje je zaznati edinole pri opozarjanju na trgovsko naravo tržaške blagostanja, kar je mogoče razumeti kot skrb za bodočnost tržaške ekonomije v primeru prekinitve svobodne plovbe in upada mednarodne trgovine, od česar je bilo odvisno ne samo mestno prebivalstvo, ampak posredno tudi prebivalstvo tržaškega podeželja. Za zgodovinarja je dokumentacija dragocena med drugim tudi zato, ker opisuje postopke uradovanja, birokratske prakse in samo delovanje posameznih vej upravnega sistema. Dodano vrednost pa predstavljajo podatki o personalnih dohodkih, računovodska poročila posameznih uradov in mnogi drugi podatki različne narave, ki so tu zajeti na enem samem skupinskem posnetku, povzetem ob pomembnem zgodovinskem mejniku.

Prav taka, celovita in strnjena, slika, meni A. Apollonio, ni mogla novih francoskih oblastnikov pustiti ravnodušnih, saj so kljub védenju o tržaškem hitrem razvoju in blagostanju tudi konkretno spoznali gospodarski in vsestranski utrip prostopristaniškega mesta. Ta utrip se je v devetdesetih letih 18. in v novem stoletju stopnjeval v povezavi z mednarodnimi političnimi posledicami francoske revolucije in vojnimi dogajanj, ki so postopoma ohromila sistem pomorskih pristanišč in trgovskih poti v Sredozemlju in od katerih je tržaški pomorski promet imel velike koristi. Poleg o gospodarstvu, ki se mu je Napoleonova oblast nadejala izterjati že tretjič, tokrat res izjemno vojno kontribucijo, se je s pomočjo dokumentacije iz prve roke prepričala o upravopolitičnem ustroju, organizacijski strukturi in finančnih podlagah, na katerih je slonel tržaški vzpon. Te strukture pa se že popolnoma skladajo s koncepti moderne države in izpostavljajo Trst kot primer, kjer so napor centralne avstrijske politike in uveljavljanja kompleksnega državoupravnega sistema dosegli zavidljivo raven dodelanosti (Apollonio, 1995, 340–342).

Poročila se dotikajo, kot smo videli, vseh vej in ravni upravopolitičnega ustroja in v določeni meri tudi gospodarskih ter družbenih razmer, tako da prikazujejo

stanje mesta v trenutku njegovega prehoda pod novo oblast in, v okviru Ilirskih provinc, v kontekst francoskega državnega dominija ter njegovih geostrateških interesov. Koristen je zato tudi pri vrednotenju dotedanje razvojne poti prostopristaniškega Trsta na posameznih področjih in učinkov prizadevanj, ki so tako z vrha kot znotraj same mestne stvarnosti prispevala k takšnemu vzponu. Spekter področij in vidikov je preobsežen, da bi jih lahko tu tudi samo "vzorčno" ocenjevali v taki perspektivi, zato prepuščamo tovrstno obravnavo specialistom, ki bodo pritegnili v primerjalno razpravo dolgo vrsto področnih študij.³⁵ Dokument se vsekakor kaže, ne glede na smotre, za katere je nastal, kot neke vrste upodobitev tržaške stvarnosti na koncu skoraj stoletnega razvojnega "zamaha", ki se je zaključil ob tretji francoski zasedbi, in z globokimi spremembami, ki jih je mestu vtisnilo to prelomno obdobje. Prelomno, ker ni nastopilo samo kot zgodovinski intermezzo, pač pa je zaznamovalo tudi prehod k novi fazi avstrijske razvojne politike, ki je po ponovnem prevzemu suverenosti obnovila prostopristaniški status mesta, vendar v reorganiziranem upravopolitičnem sistemu in skladno z novimi potrebami avstrijskega gospodarskega prostora.

"STATISTICAL DATA ON TRIESTE" DURING THE THIRD FRENCH OCCUPATION IN 1809

Aleksiej KALC

University of Primorska, Science and Research Centre of Koper, Institute for Historical Studies, SI-6000 Koper, Garibaldijska 1

e-mail: aleksej.kalc@zrs.upr.si

SUMMARY

The paper presents the survey of the administrative system, public infrastructure and social and economic conditions in Trieste and its environs commissioned by the French military authorities during the third occupation in 1809. Compiled by the specially appointed statistical commission composed of functionaries of the Austrian administrative authorities, the documentation comprises nineteen reports prepared on the basis of thematic questionnaires. It was preserved in the personal legacy of the renowned architect Pietro Nobile (1776–1854), one of the commission members, and in 1968 submitted to the Diplomatic Archives (Archivio diplomatico) of the Trieste Civic Library (Biblioteca civica di Trieste). The reports start with a survey of the system and composition of individual branches of public administration, organization and working protocol of the police, and types and competences of the judicial and ecclesiastic authorities. Report 2 describes the population and its resources. Report 3 provides data on the type and quantities of agricultural produce and other sources of food in the administrative territory of the Trieste commune, while Report 4 states the quantities of foodstuffs that had to be imported in order to meet the needs of the population. Report 5 deals with non-agrarian forms of economy, manufacture and crafts, and forms and directions of trade exchange. Reports 6 and 7 address transport infrastructure, the former the one via water, the latter

35 Vpogled v skorajda vsa področja, obravnavana v dokumentu, in pregled najbolj relevantne literature ponuja monografsko delo o gospodarski in družbeni zgodovini Trsta v dveh zvezkih Finzi, Panjek (2001) in Finzi, Panariti, Panjek (2003).

the one via land. Report 8 sheds light on the organization and operation of public institutions, the next one reveals the data on the size and yields of public land, while Report 10 describes the situation as regards waters and forests. The next reports deal with the tax system, mortgage system, revenue stamps and tobacco monopoly. Report 14 describes the organization of the postal service, Report 15 provides data on mine production, while Reports 16 and 17 provide data on taxes collected by the state and the town respectively. The last two reports deal with gambling and port fees. Each report includes the list of names and duties of the personnel as well as balance sheets and tax incomes of individual administrative offices as of 1808. The documentation testifies to the efforts of the French authorities to obtain an accurate insight into the local state of affairs and the administrative system of the Trieste area at the time when it was incorporated into their dominion. For a historian, it is a precious source of information since it provides both a comprehensive and analytical picture of the organization, operation and financial situation of all Trieste public institutions in one place.

Key words: statistics, Trieste, Illyrian Provinces, administrative and political system, social and economic conditions

VIRI IN LITERATURA

BCT, AD – Biblioteca civica di Trieste (BCT), Archivio diplomatico (AD), Francese (Gov.), Notizie statistiche di Trieste volute nel 1809 dal Governo francese (Gruppo di relazioni sulle condizioni della città nei suoi diversi aspetti).

AGT, AMC – Archivio generale di Trieste (AGT), Archivio del Magistrato Civico (AMC), b. 85 (F 1 e 2, 1805–18011), 2078 ad 1669/574 15. 4. 1809 in 3081/1234, 28. 10. 1809.

Apollonio, A. (1995): Trieste tra guerra e pace (1797–1824). Le contribuzioni belliche francesi, l'attività politica di Domenico Rossetti e i "travagli" della burocrazia austriaca. Archeografo triestino, IV, LV. Trieste, 295–342.

Blaznik, P., Grafenauer, B., Vilfan, S. (ur.) (1970): Gospodarska in družbena zgodovina Slovencev. Zgodovina agrarnih panog, 2. Ljubljana, Državna založba Slovenije.

Breschi, M., Kalc, A., Navarra, E. (2001): La nascita di una città. Storia minima della popolazione di Trieste, secc. XVIII–XIX. V: Finzi, R., Panjek, G. (ur.): Storia economica e sociale di Trieste. Vol I: La Città dei gruppi 1719–1918. Trieste, Lint, 69–237.

Brodmann, G. (1821): Memorie politico-economiche della Città e Territorio di Trieste, della penisola d'Istria, della Dalmazia fu veneta, di Ragusa e dell'Albania ora congiunti all'Austriaco Impero. Venezia.

Dorsi, P. P. (1984): La prima fase di funzionamento del sistema tavolare a Trieste: il lento cammino d'una riforma. Rivista di diritto tavolare, II, 1. Trieste, 45–63.

Finzi, R., Panjek, G. (2001): Storia economica e sociale di Trieste, vol. I: La città dei gruppi (1719–1918). Trieste, Lint.

Finzi, R., Panariti, L., Panjek, G. (2003): Storia economica e sociale di Trieste, vol. II: La città dei traffici (1719–1918). Trieste, Lint.

Guidi, N. (1999): Nuovi documenti sulla carriera di Pietro Nobile presso la Direzione delle pubbliche fabbriche a Trieste. Archeografo triestino, IV, LIX/2. Trieste, 63–82.

Kalc, A. (2008): Konskripcija tržaškega Teritorija iz let 1777/78. Zgodovinski časopis, 62. Ljubljana, 29–44.

Mainati, G. (1818): Croniche, ossia memorie storiche sacroprofane di Trieste. Venezia, Picotti.

Pivec-Stele, M. (1930): La vie économique des Provinces Illyriennes (1809–1813). Paris.

Quarantotti, G. (1954): Trieste e l'Istria nell'età napoleonica. Firenze, Le Monnier.

Schematismus (1808): Triester Schematismus für das Jahr 1808, K.k. Gubernialbuchdruckerei.

Šumrada, J. (1998): Prebivalstvo v slovenskih predelih Napoleonove Ilirije. Zgodovinski časopis, 52, 1. Ljubljana, 51–72.

Tassini, L. (1945): Il governo francese a Trieste (1797–1813). Archeografo triestino, IV, VIII–IX. Trieste, 435–487.

Vilfan, S. (1954): Prispevki k zgodovini mer na Slovenskem s posebnim ozirom na ljubljansko mero (XVI.–XIX. stoletje). Zgodovinski časopis, 8, 1. Ljubljana, 27–86.

Zwitter, F. (1936): Prebivalstvo na Slovenskem od XVIII. stol. do današnjih dni. Ljubljana.

Žontar, J. (ur.) (1988): Priročniki in karte o organizacijski strukturi do 1918. Graz – Klagenfurt – Ljubljana – Gorizia – Trieste, Steiermärkisches Landesarchiv [etc.].